ਤ ਅਨਾਰ ਵਿੱਚ ਰਲਾਕੇ ਵਰਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਹੈ
ਹੋਰ ਨੁਸਖਾ, ਜੀਰਾ ਚਿੱਟਾ ਤੋਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿ
ਚ ਪੀਹ ਕੇ ਰਟਣਾ ਕੈ ਰੋਕਣ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਹੈ ਨੁਸਖਾ
ਜੀਰਾ ਜ਼ਰਿਸ਼ਕ ਸੀਰਾ ਧਨੀਆਂ ਸੁੱਕੀਆਂ ਦਾ ਸੀ
ਰਾ ਸੁਮਾਕ ਦੇ ਪੋਸਤ ਦਾ ਸੀਰਾ ਅਨਾਰ ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ
ਵਿੱਚ ਕਢਕੇ ਸ਼ਰਬਤ ਅਨਾਰ ਸ਼ਰਬਤ ਹਬੇ ਲਾਸ
ਵਿੱਚ ਰਲਾਕੇ ਪਿਲਾਵੇ।

ਬਾਹਰਵਾਂ ਧਿਆਉ

ਜਹੀਰ ਅਰਥਾਤ ਲਹੂ ਧਾਰ ਦੇ ਸਖਤ ਮਰੋੜਾ
ਪੇਟ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਤੇ ਦਿੱਲ ਕੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਧੱਕੀ ਮੁੜੀ
ਕਢਦਾ ਸ਼ੁਲਗਾਮੀ ਰਤੂਬਤਾ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਕਰ
ਕੇ ਕਢਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨਾਲ ਲਹੂ ਨਾ ਹੋ
ਵੇ ਤਦ ਇਲਾਜ ਰੋਗਨ ਬੰਬੇਲੀ ਤੁ ਇਰਸ ਦੇ
ਨਾਲ ਗਿਸ਼ੂਲ ਵਸਾਦ ਕੁੱਠੀ ਹੋਈ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਵੇ
ਇਸ ਲਈ ਲੇਸਲੀ ਰਤੂਬਤ ਨੂੰ ਰੋਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਢੋ
ਬਜ਼ਰੁਲ ਕਰਫਸ ਅਤੇ ਬਜ਼ਰੁਲ ਕਰਾਸ ਜਾਰੇ ਦਿ
ਰਸ ਗਿਸ਼ਲਸਾਦ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਵਿਚ ਦਸਤ
ਗਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਨਾਲ ਜੀਸ ਤੇ ਰਾਈ ਤੇ ਜੌ
ਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਗਾਜਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੂ ਰਤੂਬਤਾਂ ਨੂੰ ਲਤੀਫ ਕਰ
ਨ ਵਿੱਚ ਵਡਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਨਾਲ ਲਹੂ ਆਉਂਦਾ

ਤੇ ਵੇਤਰ ਇਲਾਜ ਨਿਆਜ਼ ਬੋ ਦੇ ਬੀ ਭੂਨ ਕੇ ਗੁਲ ਰੋਗ ੧੨੨
ਨ ਨਾਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁੰਦਰੂ ਤੇ ਮੁਰ ਇਕ ਇਕ ਭਾਗ
ਕੇਸਰ ਤੇ ਅਫੀਮ ਇਕ ਇਕ ਭਾਗ, ਹੋਰ ਪੋਸ
ਤ, ਖਸਖਾਸ ਤਿਨ ਤਿਨ ਦਿਰਮ, ਕਿਰਫਸ ਦੇ ਬੀ
ਕੀਦਨਾ ਦੇ ਬੀ, ਦੋ ਦੋ ਦਿਰਮ ਕੁੰਦਰ ਨਾਲ ਖਾ ਇ
ਕ ਇਕ ਦਿਰਮ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਨ੍ਹ ਕੇ ਤਿਨ ਮਾਸੇ ਗ
ਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਦਿਓ। ਗਜ਼ਾ ਕੁਕੜੀ ਦੇ ਆਂਡੇ ਦੀ
ਜਰਦੀ ਹੋਰ ਚਾਰੇ ਤੁਖਮ ਨਾਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਅਰ
ਕ, ਲੁਆਬ ਬੀਹਦਾਣਾ, ਲੁਆਬ ਰੇਸ਼ਾ ਖਤਮੀ, ਲੁ
ਆਬ ਈਸਬਗੋਲ, ਸ਼ੀਰਾ ਤੇਸਾ ਅੰਗੂਰ, ਦਮੁਲ
ਲਅਖਵੀਨ, ਅਰਮਨੀ ਗੇਰੂ, ਕਤੀਰਾ ਗੋਂਦ, ਕਾਲੀ
ਹਰੜ, ਰੀਹਾਨ ਦੇ ਬੀ, ਤੋਨ ਦਾ ਸਫੂਫ, ਤਬਾਸ਼ੀਰ
ਪੀਲੀ ਕੌਡੀ, ਲੀਕਾ ਕਾਲਾ, ਮਨਕਾ, ਸਤ ਬਨਫ
ਸ਼ਾਂ, ਧਨੀਆਂ ਸੁਕੀਆਂ ਭੁਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਪੋਸਤ
ਭੁਜਿਆ ਹੋਇਆ, ਗੁਲਨਾਰ, ਮਸਤਗੀ, ਸਮਾਕ
ਸੁਰਤੀਕੀ, ਬਦਾਮ ਗੋਲਾ, ਸੌਂਫ, ਜਰਿਸ਼ਕ ਦਾ ਸ਼ੀਰ
ਲਾਜਵੰਤੀ ਦਾਣਾ, ਮਗਜ਼ ਤੁਖਮ, ਸਰਬਤ ਅਨਾਰ,
ਸੁਮਾਕ ਤੇਲ ਪਰ ਖੜਾਓਂ ਆਦਿ ਖਿਲਾਓ।
ਹੋਰ ਤੁਕਮੇ ਦੇ ਬੀ ਪੀਹਕੇ ਸਰਬਤ ਵਿਚ ਮਲੂਕ
ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਸਕਰ ਬਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਫੀਦ ਹੈ।
ਹੋਰ ਅਕਾਕੀਆ ਇਕ ਮਾਸਾ, ਅੰਜਰੂਤ ਅਧ

ਮਾਸਾ ਲਾਚੀਆਂ ਧਨੀਆਂ ਭੁੰਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਤ੍ਰਿਨ ਮਾਸੇ ਮਸਤਗੀ, ਅਨਾਰਦਾਣਾ, ਕੋਕਨਾਰ, ਅਧਭੁੰਨਿਆ, ਹਰੇਕ ਸਾਰੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਮਾਸੇ, ਲਾਹੌਰੀ ਲੂਣ ਇਕ ਤੋਲਾ ਫੱਕੀ ਬਣਾਕੇ ਇਕ ਮਾਸੇ ਚਾਵਲਾਂ ਖਾਣ

ਹੋਰ ਗੁਲਦੌਣ ਭੁੰਨੀ ਹੋਈ, ਚਿੱਟਾ ਜੀਰਾ ਭੁੰਨਾ ਹੋਇਆ ਇਕੋ ਜਿੰਨੇ ਕੁਟ ਛਾਣ ਕੇ ਇਕ ਤੋਲਾ ਦਾਗੀਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਖਾਣਾ। ਹੋਰ ਕਾਲੀ ਹਰੀੜ ਇਕ ਤੋਲਾ, ਸੌਂਫ ਛੇ ਮਾਸੇ ਘਿਉ ਵਿੱਚ ਭੁੰਨ ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਖੰਡ ਰਲਾਕੇ ਛੀ ਮਾਸੇ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਖਾਣਾ।

ਤੇਹਰਵਾਂ ਧਿਆਇ।

ਕੌਲੰਜ ਦਾ ਵਰਣਨ

ਇਹ ਰੋਗ ਕਦੀ ਲੇਸਦਾਰ ਬਲਗਮ ਜਾਂ ਗਲੀਜ਼ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ ਬੋਝਲ ਗਜ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਕਰਕੇ। ਜੇਕਰ ਲੇਸਦਾਰ ਬਲਗਮ ਥੋਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਇਹ ਹਨ। ਦਰਦ ਦਾ ਜੋਰ ਕਾਲਾ ਹੋਣਾ, ਭੁਖ ਮਰ ਜਾਣੀ, ਅਤੇ ਕਬਜ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬਲਗਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੋਸਤ ਤੇ ਗਲੀਜ਼ਤਾ ਦਾ ਖਾਣਾ। ਅਤੇ ਲੇਸਲੀ ਬਲਗਮ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਪਹਿਲੇ ਨਿਕਲਨਾ ਜੇਕਰ ਗਲੀਜ਼ ਤੋਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵਡ ਉਸਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਪੇਟ ਗੜ ਹੋਣਾ।

ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਸੁੱਕ ਜਾਣਾ ਡਿਕਾਰ ਆਉਣੇ ਅਤੇ ਜੀਭ ਦਾ ਤ੍ਰ
ਦਾ ਹਾਹਲ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਕਬ੍ਰ ਸਿਰ ਪਹਿਲੇ ਤੂ ਮੇ
ਢੇ ਆਵੇ ਹੋਣਾ। ਪੀੜ ਕਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਦੀ ਜ਼ੋਰ
ਦੀ, ਕਦੀ ਠਹਿਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖ਼ੂਨ ਲੇਸਦਾਰ ਤੇ ਪੀਲਾ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਟ ਨਰਮ ਅਤੇ ਨਉਬਤ ਨਾਲ ਮੁੜ ਕੇ
ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਲਾਜ ਅਜਾਰਜ ਫੈਕਰ ਨੂੰ
ਰੋਗਨ ਬੇਰ ਅੰਜੀਰ, ਪਾਣੀ ਮਗਜ਼ ਫਲੂਸ ਤੇ ਲਾਲ
ਖੰਡ ਨਾਲ ਪਿਲਾਓ। ਹੋਰ ਮਗਜ਼ ਫਲੂਸ
ਅਰਕ ਖ਼ਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਮਲ ਕੇ ਸਰਬਤ ਦੀਨਾਰ ਰਲਾ
ਕੇ ਸੀਰ ਗਰਮ ਪਿਲਾਓ। ਜੇਕਰ ਪੀੜ ਇਕ ਥਾਂ ਠਹਿ
ਰ ਜਾਵੇ ਤਦ ਹੁਕਨਾ ਤੇ ਸਿਆਫ਼ ਵਰਤੋ, ਅਤੇ ਪੇਟ ਉ
ਤੇ ਜੀਰੇ ਪਾਣੀ ਉਬਾਲ਼ ਵਾਲੀਆਂ ਟਕੋਰਾਂ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਗ
ਰਮ ਰੋਗਨ ਜੀਰੇ ਤੇ ਸੁਦਾਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮਾਲਸ਼ ਕਰੋ
ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬਚਾ ਕਰੋ। ਹੋਰ ਮਜਮਲ
ਗੁਰਚ ਚਾਰ ਮਾਸੇ, ਤੁਖਮ ਕਿਰਫਸ, ਅਨੀਸੂ ਤਿੰ
ਨ ਮਾਸੇ, ਤੁਰਬਦ ਸਾਫ਼ ਪੰਜ ਮਾਸੇ ਕੂਟੀ ਸੁਕੰਡ ਵਿ
ਚ ਮਾਜੂਨ ਬਣਾ ਲਵੋ ਖੁਰਾਕ ਇਕ ਤੋਲਾ ਨੌਂ ਤੋਲੇ ਅਰ
ਕ ਸੌਂਫਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਜਵਾਰਸ਼ ਕਾਲਾ
ਜੀਰਾ, ਅਨੀਸੂ ਸੌਂਫ ਜ਼ਰੇਕ ਚਾਰ ਮਾਸੇ ਅਧ ਸੇਰ
ਦੁਧ ਨਾਲ ਖਾਓ। ਇਹ ਜਾਣਾ ਇਕ ਖੁਰਾਕ ਹੈ
ਹੋਰ ਮਾਜੂਨ ਖ਼ਾਸ (ਸੰਗਦਾਣਾ) ਦੀ ਜੇਵ

ਵਸਕਾਮੂਲੀ ਵਡੀ ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਹੋਰ ਮਤਬੂਖ ਕਾਹੂ॰ ਸੰਕਜਬੀਨ ਬਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਭਿ
ਗੁ ਗਲਾਕੇ ਸਰਬਤ ਵਨਫ਼ਸ਼ਾ ਜਾਂ ਸਰਬਤ ਸਨਾ ਨਾਲ ਦੇਵੇ

ਹੋਰ ਰੋਗਨ ਬੇਦ ਅੰਜੀਰ ਤ੍ਰੈ ਤੋਲੇ, ਸੰਕਜਬੀਨ
ਇਕ ਮਾਸਾ ਇਕ ਸੇਰ ਗੋਕੇ ਦੁਧ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਸੀਤਲ ਕਾ
ਲ ਪਿਲਾਣਾ। ਹੋਰ ਪਰਸੀਆਉ ਸਾਂ ਛੀ ਮਾਸੇ,
ਉਨਾਬ ਸਤ ਦਾਣੇ ਸਨਾਮਕੀ ਛੇ ਮਾਸੇ ਬਸਫਾਇਜ ਤ
ਰ ਮਾਸੇ ਮੁਨਕਾ ਉਨੀ ਦਾਣੇ, ਸੰਜਬੀਲ ਦੋ ਮਾਸੇ ਸੌ
ਫ ਪੰਜ ਮਾਸੇ ਕਿਰਫਸ ਦੇ ਬੀ ਤਿੰਨ ਮਾਸੇ ਅਰਕ ਸਾ
ਹੀਆਂ ਵਿਚ ਉਬਾਲਕੇ ਤੁੰਜਬੀਨ ਚਾਰ ਤੋਲੇ, ਮਗਜ਼
ਫਲੂਸ ਛੇ ਤੋਲੇ, ਰੋਗਨ ਬੇਦ ਅੰਜੀਰ ਇਕ ਤੋਲਾ ਰ
ਲਾਕੇ ਦਿਵੇ ਵਡੀ ਚੰਗੀ ਦਵਾਈ ਹੈ ਹੋਰ ਹਬੂਉਲਸ
ਲਕ ਦਾਰੋਗਾਨ ਅਤੇ ਮਜੂਨ ਹੋਰ ਉਸਾਗਾਰੇਊਦ, ਸ
ਰਬਤ ਵਰਦ, ਜਾਂ ਦੀਨਾਰ ਵਿਚ ਹੱਲ ਕਰਕੇ ਖਾਣਾ।

ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਲ ਉਲ ਤਬੀਬ ਨੌ ਮਾਸੇ, ਸਨਾਮਕੀ ਇਕ
ਤੋਲਾ, ਗੁਲ ਸਾਸੂਨ ਕੌਲੌਂਜੀ ਅਫਤਮੀ, ਮਯਾਹ
ਰ ਏਕ ਨੌ ਮਾਸੇ ਅਧਾ ਅਸਾਰ ਕਚੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਉਬਾਲੇ
ਜਦ ਛੀ ਤੋਲੇ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਮਲਕੇ ਸਾਫ
ਕਰਕੇ ਰੋਗਨ ਬੇਦ ਅੰਜੀਰ ਪੰਜ ਤੋਲੇ ਰਲਾਕੇ ਦਿਓ।
ਜਦ ਖਾਣਾ ਪਾਣੀ ਸਨੂੰ ਜਾਵੇ ਔਲਏ ਤ੍ਰੀਮੇਵਾ ਗੁਦਾ
ਉਸਾਰਾਰੇਉਦ ਦੋ ਦੇ ਮਾਸੇ ਹਲ ਕਰਕੇ ਮਲੋ।

ਹੋਰ ਸਦਾਬ ਸ਼ਾਮੀ ਦੇਸੀ ਮਰਜ਼ਨਜੋਸ਼ ਤੁਖਮ ਹਿਰ ੧੮੧
ਫਸ, ਸੌਂਫ ਸੁਨਤੁੰਨੀ ਦੇ ਫੁੱਲ, ਮੁਨਕਾ ਲਾਲ ਬੀਜ, ਮ
ਗਜ਼ ਫਲੂਸ ਨੌਸ਼ਾਦਰ ਗੁਲ ਤਲਾ ਦੇ ਠੀਕ ਹੌਲ ਨਾਲ
ਜੁਕਨਾ ਕਰੋ ਹੋਰ ਤਰਿਆਕ ਕਬੀਰ ਤਰਿਆਕ ਅਰ
ਬਾਬ ਰਿਆਂਸ਼ ਫਲੂਨੀਆਂ ਪੀੜ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਵੇਲੀ ਬੂ
ਰ ਅਸਕਾਫ ਜੀਤਾਂ ਅਨੀਸੂੰ ਸੌਂਫ ਮਸਤਗੀ ਅਤੇ
ਕੇਵੜ ਨਾਲ ਤ੍ਰੀ ਲੀਗਾਹੋ।

ਜੇਕਰ ਕੌਲੰਜ ਖੁਸ਼ਕੀ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਰੋਗੀ ਪਹਿਲੇ
ਖੁਸ਼ਕ ਗਾਜਾ ਅਰਕ ਖ਼ਾਦੀ ਕਾਢੀ ਦੇਵੇਂਗਾ। ਇਲਾਜ
ਅੰਜੀਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਗਜ਼ ਫਲੂਸ, ਖੰਡ, ਅਤੇ ਤੇਲ
ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਲਾਣਾ। ਹੋਰ ਤੁਰੰਜਬੀਨ, ਪਰਸਿਆਵ ਦ
ਨਾਰ, ਅਰਕ ਗੁਲਾਬ ਵਿੱਚ ਹੱਲ ਕਰਕੇ ਜੀਰ ਗ
ਰਮ ਪੀਓ ਮਾਜੂਨ ਸੂਰੰਜਾਨ ਖਾਓ ਕਦੀ ਕੌਲੰਜ
ਇਆਂ ਦੀ ਜੋਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਾਪ ਤੇ
ਕਾਸ਼ਰ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਦਰਦ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕੋੜ
ਅਤੇ ਕਉੜ੍ਹੀਆਂ ਕੈਆਂ ਬਹੁਤ ਸਤਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਲਾਜ। ਸ਼ਾਸ਼ਲੀਕ ਦੀ ਫਸਦ ਕਰੋ ਅਨਾ
ਪਾਣੀ ਇੰਦ੍ਰਣੀ ਗੁਲਾਬ ਤੇ ਚਿੱਟੀ ਖੰਡ ਨਾਲ ਵਰਤੋ।
ਹੋਰ ਉਨਾਬ ਸਤ ਦਾਣੇ ਪਰਸਿਆਉਸ਼ਾਂ ਨੌਂ ਮਾ
ਸੇ ਖਤਮੀ ਦੇਸੀ ਪੰਜ ਮਾਸ਼ੇ ਪੰਜ ਮਾਸ਼ੇ ਗੁਲਬਨਫ਼ਸ਼
ਪੰਜ ਮਾਸ਼ੇ ਕਾਹੂਬਾਨ, ਚਾਰ ਮਾਸ਼ੇ ਮੁਲਠੀ, ਅਰਕ

੧੮੨ ਅਨਬਉਲਸਾਲਬ ਦੇ ਮਾਸੇ ਉਬਾਲਕੇ ਸਾਫ਼ਕਰ
ਕੇ ਤ੍ਰੰਜਬੀਨ, ਮਗਜ਼ ਫੱਲੂਸ ਆਦਿਕ ਜੁਲਾਬੀਆ
ਦੁਆਵਾਂ ਵਰਤੋ ਹੋਰ ਉਨਾਬ ਪੰਜ ਦਾਣੇ ਲਸੂ
ੜੀਆਂ ੨੦ ਦਾਣੇ ਤੁਖਮ ਖਤਮੀ ੬ ਮਾਸੇ ਉਬਾਲਕੇ
ਸਾਫ਼ਕਰਕੇ ਖੀਰਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਕੱਦੂ ਅਰਕਸ਼ਾ
ਹੀ ਅਤੇ ਸ਼ੀਰੇ ਜੌਂ ਅਤੇ ਸ਼ੀਰੂਦਾ ਲੁਆਬ ਪੰਦਰਾਂ
ਦਰਾਂ ਦਿਰਮ ਰੋਗਨ ਬਨਫ਼ਸ਼ਾਂ ਦਸ ਦਿਰਮ, ਰਲਾ
ਕੇ ਸੀਤ ਗਰਮ ਵਰਤੋ। ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੋਗਿਜ
ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਜ਼ਾ - ਮਾਉਲਲਹਮ ਰੋਟੀ ਬੇਸਿੰ
ਮਰਕਨਾਉਲਦੀਨ ਦੂਜੇ ਕਿਸਮ ਗਰਮ-ਤਿੰਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ
ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਸ ਦੀ ਤਰੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੇਜ ਤੇ ਖਟੀਆਂ
ਆਦਿਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨ ਪਈਆਂ ਹੋਣ।
ਸ਼ੋਜ਼ ਵਾਲੇ ਰੋਗੀ ਦੀ ਗਜ਼ਾ ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਦਾਲ ਤੇ ਖਰਾ
ਮਾਦੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਹਨ।

ਚੌਧਵਾਂ ਧਿਆਇ।

ਢਿੱਡ ਦੇ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਨ

ਇਹ ਕੀੜੇ ਤਿੰਨ ਤਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਲੰਮੇ ਜਿ
ਨਾਂ ਨੂੰ ਹਬਸਾਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਗੰਡੋਇਆਂ ਵਰ
ਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਡੀਆਂ ਰੋਦੇ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।
ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਇਹ ਹਨ, ਢਿਡ ਮੇਹਦਾ ਦੀ ਪੀੜ ਭੋਜੀ ਰਹੰ

ਕਚਾ ਹੋਣਾ ਦੂਜੇ ਚੌਨ੍ਹੇ ਕਦੂ ਦੇ ਬੀ ਵਰਗੇ ਇਹੁ ਗਲਾ
ਜੋ ਇਮਿਆਂ ਆਮਕਰ ਅਊਰ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਾਨੀ
ਇਸਦੀ ਇਹੁ ਹੈ ਮਰੋੜ ਲਗਣੇ ਦਰਦ ਹੋਣੀ ਅਤੇ
ਪੇਟ ਇਸਤਸਕਾ ਵਾਲੇ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਤੀਜੇ ਛੋਟੇ ਜੋ ਸਿਰਕੇ ਅਤੇ ਪਨੀਰ ਦੇ ਕੀੜਿਆ ਵਰ
ਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹੁ ਮੁਸਤਕੀਮ ਇਮਆ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹੁੰ
ਦੇ ਹਨ ਇਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਗੁਦਾ ਦੀ ਖੁਰਕ ਹੈ, ਪਰ ਵੀ
ਦ ਕਰੀਬਣੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਹੋਠਾਂ ਦਾ ਖੁਸ਼ਕ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਰ
ਹੋਣਾ ਭੁਖ ਬਹੁਤ ਲਗਨੀ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਥੁਕਾਂ ਦਾ ਵਧਣਾ
ਬੇਚੈਨੀ ਪਖਾਨੇ ਦੀ ਨਰਮੀ ਆਦਿਕ ਨਸ਼ਾਨੀਆਂ ਸਭ
ਨਾ ਕ੍ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਨਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾ
ਰਨ ਬਲਗਮੀ ਰਤੂਬਤਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੈ ਜੋ ਇਮਆ
ਵਿੱਚ ਗਰੀਬਾ ਗਰਮੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੜ ਉਠਦੀਆਂ
ਹਨ ਜਾਹਲਾ ਇਹੁ ਰੋਗ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਆਂ ਆਦ
ਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਮੇਦੇ ਵਿੱਚ ਫਲ ਕਚੇ
ਗੋਸ਼ਤ ਆਦਿਕ ਗਲੀਜ਼ ਗਜਾਵਾਂ ਦੇ ਖਾਣੇ ਕਰਕੇ
ਲੇਸਦਾਰ ਬਲਗਮੀ ਰਤੂਬਤਾਂ ਜਾਹਲੀਆਂ ਹੋਦ
ਨਾ। ਇਲਾਜ ਓਹੁ ਅਜਾਰਜ ਵਰਤੇ ਜੋ ਕਿ ਅ
ਫਸਨਤੀਨ, ਤੁਖਮੇਦਾ ਗੁਦਾ ਹਬੁਲਨੀਲ ਬਰਿੰਜ
ਕਾਬਲੀ ਥੋ ਬਣੀਆਂ ਹੋਣ ਹੋਰ ਬਰਿੰਜ ਕਾਬਲੀ
ਅੰਗੂਰਾ ਹੋਰ ਤੁਖਮੇ ਦਾ ਗੁਦਾ ਦੂਹਦਾਰ ਕਮੀਲਾ

੧੮੪ ਅਧਾ ਵਿਰਮ ਫਕੀ ਬਣਾਕੇ ਵਰਤੋ।
ਹੋਰ ਸਰਖਸ ਕਬ ਨੀਲ ਚਾਰਚੀਨੀ ਮਘਾਂ
ਜੰਜਬੀਲ ਮਰਚਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਸਾਟਕੋਠੀ ਬਰੰਗ
ਕਾਬਲੀ ਤੁਰਬਤ ਚਾਰ ਚਾਰ ਮਾਸੇ ਖੁਰਾਕ ਇਕਤੋ
ਲਾ ਗੁਲਕੰਦ ਵਿੱਚ ਰਲਾਕੇ। ਹੋਰ ਸਾਹਿਦੀ ਲੂ
ਣ ਇਕ ਦਾਂਗ ਕਬਨੀਲ ਸਰਖਸ ਹਬੁਲਨੀਲ
ਤਰਮਸ ਅਧਾ ਅਧਾ ਮਾਸਾ ਤੁਰਬਦ ਸਾਫ ਬਰੰਗ ਕ
ਬਲੀ ਛਿਲਕੇ ਇਕ ਇਕ ਮਾਸਾ ਦਰਮਨ ਤੁਰਕੀ
ਦੋ ਮਾਸੇ ਖੁਰਾਕ ਨੌਂ ਮਾਸੇ ਇਕ ਤੋਲਾ ਦੁਧ ਖੰਡ ਨਾਲ
ਹੋਰ ਗਸਮਸਤੂਰ ਸਾਢਿਆ ਤੋਇਆ ਸਹਤ
ਵਿੱਚ ਰਲਾਕੇ ਪਿਲਾਣਾ। ਹੋਰ ਦਰਮਨ ਤੁਰਕੀ
ਅਨਾਰਦਾਨਾ ਕੂਠ ਇਕ ਜੌਂਜ ਜਿਨੀ ਖਾਣੀ। ਹੋਰ
ਨੀਂਬੂ ਦੇ ਪਤਰ, ਫਲ ਤੇ ਛਿਲ ਕਮੀਲਾ ਵਾਵੜਿੰਗ
ਇਕੋ ਜਿੰਨੇ ਖੁਰਾਕ ਛੀ ਮਾਸੇ ਥੋਂ ਇਕ ਤੋਲੇ ਤਕ ਸ
ਹਤ ਨਾਲ।

ਪੀਂਦਰਦਾ ਧਿਆਇ।

ਜਾਤ ਉਲ ਕਬਦ ਅਰਥਾਤ ਜਿਗਰ ਦੀ ਪੀੜ
'ਜੇਕਰ ਖੂੰਨ ਅਤੇ ਸੁਫਰਾ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ ਤਦ ਰੰਗ
ਲਾਲ ਹੋਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦਰਦ ਭੁਰੀ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤ੍ਰੇਹ ਬਾਹੁ
ਲੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਾਪ ਬੇਚੈਨੀ ਨਬਜ਼ ਦੀ ਤੇਜੀ ਦੇ

ਚੇਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੇਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਂਦੀ ਹੈ
ਜਿਗਰ ਦੀ ਥਾਉਂ ਪੁਰ ਗਰਮੀ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਇਲਾਜ ਬਾਸਲੀਕ ਦਾ ਫਸਦ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸਾ
ਰਾ ਕਾਸਨੀ ਖਜੂਰੀ ਸਿਕੰਜਬੀ ਨਾਲ ਪਿਲਾਓ
ਹੋਰ ਚਿਟਾ ਸੰਦਲ ਕਾਫੂਰ ਗੁਲਾਬ ਵਿੱਚ ਪੀਹ ਕੇ
ਲੇਪ ਕਰੇ ਹੋਰ ਹੈਂਹੂਨੀ ਅੱਖੂਨ ਪਾਣੀ ਕਾਸਨੀ ਦਾ ਸਬ
ਕਲਤੁ ਲਹੂ ਮੁਕਦਰੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਗਾ
ਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਰ ਅਤੇ ਗੁਲ ਰੋਗਨ ਵਿਚ ਰਲਾ ਕਰਕੇ
ਪੀੜ ਦੀ ਥਾਂ ਪੁਰ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਹੋਰ। ਨੀਲੋਫਰ ਦੇ
ਫੁਲ ਖੀਰਿਆਂ ਦੇ ਬੀ ਕਾਸਨੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਕਾਸਨੀ
ਦੇ ਬੀ ਅਨ ਸਉਲ ਸਾਲਬ ਦੇ ਬੀ ਕਾਹੂ ਦੇ ਬੀ ਸੀਂਗਦਾ
ਨਾ ਹਰੇਕ ਪੰਜ ਪੰਜ ਮਾਸੇ ਦਰੜਾ ਕਰਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਨ
ਸਉਲ ਸਾਲਬ ਦੇ ਅਰਕ ਵਿਚ ਤਰ ਰਖੋ, ਸਵੇਰੇ ਹੀ
ਮਲ ਛਾਣ ਕਰਕੇ ਨੀਲੋਫਰ ਤੇ ਬਨਫਸਾਂ ਦੇ ਸਰਬਤ
ਰਲਾ ਕੇ ਪਿਲਾਓ। ਹੋਰ। ਮੁਲਾਠੀਆਂ ਸੰਦਲ
ਸੁਰਖ ਚਿੱਟਾ ਗੁਲਸੁਰਖ ਚਰਾਇਤਾ ਪੰਜ ਪੰਜ ਮਾਸੇ ਜ
ਵੰਦਾ ਆਦਾ ਸਫੈਦਾ ਕਾਫੂਰ ਤਿੰਨ ਮਾਸੇ ਅਕਲੀ
ਲੁਲ ਮਲਕ ਤਿੰਨ ਮਾਸੇ ਰੋਗਨ ਗੁਲ ਜਾਂ ਸਿਰਕੇ ਵਿ
ਚ ਪੀਹ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ ਹੋਰ ਚਿੱਟੀ ਮੋਮ ਤਿੰਨ ਮਾਸੇ ਰੋ
ਗਨ ਬਨਫਸਾਂ ਰੋਗਨ ਗੁਲ ਹਰੇਕ ਚਾਰ ਮਾਸੇ ਅਗਾਯੂ
ਰ ਕਰਕੇ ਗਰਮ ਕਰੋ ਪਾਣੀ ਕੁਲਫੇ ਦੇ ਪਤਿਆਂ ਦਾ॰

ਸੁਰਖੀਆਂ ਧਨੀਆਂ, ਕਾਸਨੀ ਅਰਕ ਗੁਲਾਬ ਵਿਚ
ਕਾੜ੍ਹੇ ਮਾਸ਼ੇ ਪਾਕੇ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਅਧਾਰੂ ਪਾਣੀ ਸੜ ਗਿਆ
ਤੇ ਠੰਢਾ ਕਰਕੇ ਲੇਪ ਕੀਤਾ। ਹੋਰ ਲੂਣ ਸਾਫ ਨੌਂ ਮਾ
ਸ਼ੇ ਗੁਲ ਸੁਰਖ ਨੌਂ ਮਾਸ਼ੇ ਕਾਸਨੀ ਦੇ ਬੀ ਕਸੌਤ ਦੇ ਬੀ
ਤੀ ਤੀ ਮਾਸ਼ੇ ਸੰਗ ਸੁਲੇਮਾਨੀ ਛੀ ਮਾਸ਼ੇ ਕੂਟ ਛਾਣ
ਕੇ ਸਤ ਮਾਸ਼ੇ ਊਠਣੀ ਦੇ ਦੁਧ ਨਾਲ ਸੀਤ ਗਰਮ ਕ
ਰਕੇ ਵਰਤੋ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਮਾਉਲ ਸ਼ਈਰ ਸਿਕੰਜਬੀਨ
ਅਰ ਮਾਉਲ ਲਹਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜਲਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ
ਓ। ਅਤੇ ਅੰਗੂਰ ਸ਼ਰੀਫ ਦਾ ਸ਼ਰਬਤ ਅਤੇ ਦੁਧ ਜਿ
ਗਰ ਲਈ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਗੀ ਗਰਮ ਚੀਜ਼ਾਂ
ਖੋ ਖਾਵੇ ਜੇਕਰ ਜਿਗਰ ਦੀ ਪੀੜ ਬਲਗਮ ਕਰਕੇ ਹੋ
ਤੇ ਤਦ ਰੋਗ ਤੇ ਜੀਭ ਤੇ ਹੋਠਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਪਿਸ਼ਾਬ ਸੁਫੈਦ ਤੇ ਪਿਆਸ ਘੱਟ ਅਤੇ ਸੁਸਤਾਪਣ
ਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਲਾਜ ਅਮਰੂਸੀਆ ਚਾਰ ਮਾ
ਸ਼ੇ ਮਾਉਲ ਅਸਲ ਸ਼ਗੂਰ ਅਰੂ ਕੌਲੇ ਬਦਾਮਾਂ ਦੇ
ਤੇਲ ਨਾਲ ਖਾਓ ਗਜ਼ਾ ਇਹ ਦੇਓ ਚਿੜੀਆਂ ਜੰਗ
ਲੀ ਪੰਛੀ ਜਿਵੇਂ ਤਿੱਤਰ ਅਤੇ ਕਬੂਤਰ ਆਦਿਕਾਂ
ਅਤੇ ਜਿਗਰ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਲਿਖੀ
ਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਮੁਨਾਸਬ ਤੌਲ ਪਰ ਵਰਤੋ।
ਦਵਾਉਲ ਕੁਰਕਮ, ਸ਼ੇਰ ਅਨਦਵਾਰ, ਕਸੌਤ ਇਸ
ਦੀ ਜੜੀਬ ਅਨਾਰ ਅਫਸਨਤੀਨ ਬਾਲਛੜ,

ਅੰਬਰ ਬਾਰੀਸ਼ ਉਸਨਾ ਮੁਸਤਗੀ ਸਲੈਖਾ ਕਸਤੂ ੧੮
ਰੀ ਅੰਬਰ ਅਸ਼ਹਬ ਕੇਸਰ ਕਫ਼ਾਹ ਅਜ਼ਖਰ ਜੌ
ਨਸ਼ ਫਤਕਦੇਸ਼ੀ ਮਜੀਠ ਤਗਰ ਲੌਂਗ ਤਬਾਸ਼ੀਰ ਨੇ
ਉਦ ਚੀਨੀ ਜੈਫਲ ਜਾਵਤ੍ਰੀ ਸਾਦ ਮਗਾਸੂਲ ਜੀਰਾ
ਦਾਰਚੀਨੀ ਫਰੰਜਮੁਸ਼ਕ ਕੁਨਮਿਠੀ ਅੰਦਰ ਜੌਬੇਦ
ਬੁਰਮਨ ਅਬ੍ਰੇਸਮ ਕਬਸ ਹਬੇਲਾਸ ਲਾਚੀਆਂ ਮ
ਨੂ ਕੰਦਾ ਮੇਂਗਾਦਾਰ ਮਰਚ ਨਾਗਮੁਸਕ ਮੂਦਨਾ,
ਮਉਲ ਹਦੀਦ ਆਦਿਕ।

ਸੋਹਲ ਵਾਧਿਆਸ਼ੇ।

ਇਸਤਸਕਾ ਅਰਥਾਤ ਜਲੋਧਰ ਰੋਗ

ਇਸਤਸਕਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਢਿਡ ਵਿਚ ਕਠਿਆ ਹੋਣਾ ਹਿਕਮਤ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਰੋਗ ਮਾਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਿਗਰ ਦੀ ਸਰਦੀ ਅਤੇ ਨੇਹੀ ਗਰੀਬਾ ਰਤੂਬਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੰਦਰਲੇ ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸੋਜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਰੋਗ ਜਿਗਰ ਦੇ ਨਿਰਬਲ ਹੋਣ ਅਰਥਾਤ ਖੂਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੁਵਤ ਦੇ ਘਾਟੇ ਥੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਕਾਂਗ ਜਿਹਾ ਕੁ ਮੇਦਾ, ਮਾਸਰੀਕਾ ਤਿਲੀ ਫਿਫੜਾ ਆਦਿਕ ਦੇ ਵਿਗੜਨ ਥੋਂ ਇਹ ਦੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਗ ਦੀਆਂ ਤਿਨ ਕੁਸਮਾਂ ਹਨ ਇਕ ਤਬਲੀ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ

ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲੀਜ਼ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਭਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।
ਪੇਟ ਨੂੰ ਠੂੰਗਾਰਿਆਂ ਤਬਲੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
ਦੂਜੇ ਜ਼ੁਕੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੇਟ ਮਸ਼ਕ ਵਾਂਗੂ ਫੁੱਲਿਆ ਹੋਇ
ਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਇਹ ਹਨ ਬੋਝ
ਲ ਤੇ ਵਡਾ ਹੋਣਾ ਪੇਟ ਦਾ ਅਤੇ ਹਿਲਾਇਆਂ ਪਾਣੀ ਵਰ
ਗੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਣੀ।
ਤੀਜੇ ਲਹੁਮੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਬਦਨ ਪੁਰ ਇਕ ਤਰੀ
ਸੋਜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਦਾਬਿਆ ਨੀਵੀਂ
ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੁਕਿਆ ਝੱਟ ਉਹੋ ਜੇਹੀ ਇਸ ਦਾ ਕਾ
ਰਣ ਜਿਗਰ ਦਾ ਸਦਰ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜੋ ਹੈ
ਜਾਂ ਬਵਾਸੀਰ ਆਦਿਕ ਰੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਲਹੂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨਿ
ਕਲ ਜਾਣ ਥੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮੈਥਨ ਜਾਂ ਕਸਰਤ ਕ
ਰਨ ਥੋਂ ਪਿਛੋਂ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀਤਿਆਂ ਜਾਂ ਉਪਰ ਲਿਖੇ
ਸਰੀਰ ਅੰਗ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਥੋਂ ਹੋਵੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਸ ਦੀ
ਪੇਸ਼ਾਬ ਤੇ ਝਾੜੇ ਦਾ ਚਿਟਿਆਂ ਹੋਣਾ ਚੇਹਰੇ ਦਾ ਪੀਲਾ
ਹੋਣਾ ਪੇਸ਼ਾਬ ਦਾ ਪਤਲਾ ਹੋਣਾ।

ਇਲਾਜ ਰੋਗ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਅਰਬਾਤ ਦੂਧ ਦੇ
ਪਕਿਆ ਹੋਣ ਥੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਤਬਲੀ ਤੇ ਜ਼ੁਕੀ ਵਿੱਚ ਮਾਦੇ
ਨੂੰ ਪਕਾ ਕੇ ਕੈਆਂ ਕਰਾਓ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਦੇ ਦੇ ਕਢ
ਣ ਤੇ ਘਟਾਉਣ ਸੁਦਿਆਂ ਦਾ ਕਹੁਵਾ ਰਾਖੀ ਅਤੇ ਬ
ਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਹੁਤ ਰਖੋ। ਲਹੁਮੀ ਵਾਸਤੇ ਫਸ

ਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਸਫਰਾਵੀ ਜਾਂ ਪਿਤੂ ਆਦਿਕ
ਲਾਮੂ ਦੇ ਭੁਕਣ ਥੋਂ ਹੋਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਸਦ ਕਰਨਾ ਰੋਗੀ
ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਲੀ ਖਾਣਾ ਨਾ ਖਾਵੇ ਖਾਸਕਰ
ਕੇ ਦੇਰ ਹਜ਼ਮ, ਤੇ ਸਫਰਾ ਗਰਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਥੋਂ ਜਿਹਾ ਕਿ ਦੁ
ਧ ਤਾਜ਼ੀ ਮੱਛੀ ਅਤੇ ਜਦ ਇਹ ਰੋਗ ਪਕਾ ਹੋ ਜਾਵੇ
ਤਦ ਤਬੀਅਤ ਨੂੰ ਇਸ ਜੁਲਾਬ ਨਾਲ, ਪੀਲੀ ਹਰ
ੜ ਗਾਰੀਕੂਨ ਮੱਗਜ਼ ਫਲੂਸ ਜੰਗਲੀ ਕਾਸਨੀ ਦਾ
ਪਾਣੀ ਕਈ ਵੇਰ ਸਾਫ਼ ਕਰੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮਾਦਾ
ਉਖੜ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਦਵਾਉਲਕਰਕਮ ਨੌ
ਮਾਸੇ ਸਰਬਤ ਬਜ਼ੂਰੀ ਮੋਤਦਲ ਨਾਲ ਸਦਾ ਦਿਓ
ਤੇਲਾਂ ਕੁਲਤਾਂ ਦਾ ਕਠਾ ਅੱਲਾਜ। ਏਲਵਾ ਛੇ ਮਾਸੇ
ਰੇਵੰਦ ਚਿੰਨ ਮਾਸੇ ਸੁਹਾਗਾ ਭੁੰਨਿਆ ਡੂਢ ਮਾਸਾ ਹਲ
ਦੀ ਛਿਲੀ ਹੋਈ ਡੇਢ ਮਾਸਾ ਕੁਟ ਛਾਣ ਕੇ ਗੁਦਾਰ ਦੇ ਦਾ
ਨੇ ਛੋਟੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਬਣਾਓ। ਖੁਰਾਕ ਦੋ ਥੋਂ ਤਿੰਨ ਗੋ
ਲੀਆਂ। ਊਠਣੀ ਦੇ ਦੁਧ ਤੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਨੂੰ ਵਰਤੋ ਖਾਰੇ ਪਾ
ਣੀ ਨਾਲ ਨ੍ਹਾਉਣ ਕਰਨਾ ਰੇਤ ਵਿੱਚ ਦਬਾਉਣਾ ਧੁੱਪੇ ਬੈ
ਠਣਾ ਤੇ ਅੰਗ ਸੇਕਣੀ ਵਡਾ ਗੁਣ ਕਰਦੀਆ ਹਨ।

ਹੋਰ। ਜਵਾਰਸ਼, ਮਸਤਕੀ, ਕਲਕਲਾਨਜ,
ਜਵਾਰਸ਼ ਕਮੂਨੀ, ਜਵਾਰਸ਼ ਜੰਜੀ, ਖਾਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ।
ਪਾਣੀ ਪੀਣਾ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਛਡ ਦਿਓ। ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਦ
ਪਾਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਊਠਣੀ ਦਾ ਦੁਧ, ਅਰਕ ਕਸਾਈਆਂ, ਕਾ

ਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ [illegible] ਲਤੀਫ਼ ਗੋਸ਼ਤ ਜਿਗਰ ਦਿ
ਵੀਆਂ ਗਰਮ ਮਸਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਖਵਾਓ। ਤਸ਼ੀਅ
ਤ ਦੀ [illegible]ਮੀ ਤੇ ਕਬਜ਼ ਵਿਚ ਇਤਦਾਲ ਕਰੋ ਆਦ
ਮੀ ਦੇ ਵਾਲ ਸਾੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਖਾਣੇ ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਹੋਰ ਗੜ੍ਹੂ ਕਬਰ ਛੇ ਮਾਸੇ, ਰੇਉਂਦ ਚੀਨੀ ਡੇਢ ਮਾ
ਸਾ, ਜਦਵਾਰ, ਮਸਤਗੀ, ਦੋ ਦਾਂਗ, ਗਾਰੀਕੂਨ
ਤਿੰਨ ਮਾਸੇ, ਮੁਕਲ ਡੇਢ ਮਾਸਾ, ਅਨੀਸੂੰ ਇਕ ਦਾਂਗ,
ਕਟ ਕੇ ਛੋਲੇ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜੇਡੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਬਣਾਓ।
ਇਹ ਸਾਰੀ ਇਕ ਖੁਰਾਕ ਹੈ ਘਾਟਾ ਵਾਧਾ ਹਕੀਮ ਦੇ
ਇਖਤੀਆਰ ਹੈ।

ਸਤਾਹਰਵਾਂ ਧਿਆਇ

ਤਿੱਲੀ ਦੀ ਪੀੜ

ਜੇਕਰ ਪੀੜ ਵਿੱਚ ਰੋਗ ਤੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੋ
ਵੇ ਇਲਾਜ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਅਸਲੀਮ ਦਾ ਫ਼ਸ
ਦ ਕਰੋ। ਉਸਾਰਾ, ਗੁਲਨਾਰ ਦੇ ਪਤੇ, ਕਾਸਨੀ ਤ
ਰ ਨੂੰ ਸ਼ਕੰਜਬੀ ਜਾਂ ਫਵਾਕੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ
ਪਿਲਾਓ। ਅਗਾਰ ਫੁਲਾਸ, ਪੀਲੀ ਹਰੜ, ਕਾਸਨੀ
ਦੇ ਬੀ, ਕਸੌਂਤ ਦੇ ਬੀ ਆਦਿਕ।

ਜੇਕਰ ਪੀੜ ਨਾਲ ਰੰਗ ਸਾਦਾ ਜਾਂ ਕਮੂਦ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ
ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੈਦਾ ਦਾ ਵਾਧਾ ਤੇ ਚੰਗੇ ਖੂਨ ਦਾ ਘਾਟਾ, ਰ

ਮਜ਼ੋਰੀ ਮੇਦਾ ਅਤੇ ਖਰਾਬ ਹਾਜ਼ਮੇਂ ਹੋਵੇ ਤਿੱਲੀ ਦੀ ਕ
ਮਜ਼ੋਰੀ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਜੁ ਜਦ ਤਿੱਲੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇ ਤ
ਦ ਉਹ ਸੌਦਾ ਨੂੰ ਜਿਗਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਕਰ ਚੂਸੇ ਇਸਥੋਂ
ਸੌਦਾ ਵੱਧ ਜਾਕੇ ਮੇਦੇ ਦੀ ਸਰਦ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਕਾਰ
ਣ ਹੋਊ। ਇਲਾਜ ਅਯਾਰਜ ਫ਼ੈਕਰਾ ਵਰ
ਤੇ ਗਜ਼ਾਂ ਲਤੀਫ਼ ਖਾਏ ਕਿ ਛੇਤੀ ਪਚੇ। ਦੇਰ ਹਜ਼ਮ
ਗਜ਼ਾਥੋਂ ਬਚੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ
ਜਿਹਾ ਕੁ ਕਿਰਫਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ, ਸੌਂਫ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ
ਬੇਖ ਅਜ਼ਖਰ, ਬੇਖ ਸਾਗ, ਤੁਖਮ ਕਿਰਫਸ ਸੌਂਫ ਅਨੀ
ਸੀ ਕਸੌਂਠ, ਸ਼ਲਜਮਾਂ ਦੇ ਬੀ, ਤੁਖਮ ਸੁਦਾਬ, ਆ
ਰਿੱਕ ਅਤੇ ਰੀਹਾਨੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੁਰਾਣੀ ਵਰਤੇ।
ਹੋਰ ''ਜਵਾਰਸ਼ ਲੂਲੂ ਫਲਾਸਫ਼ਾ ਸਿਰਕੇ ਵਿ
ਚੋਂ ਪੀਹ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ ਹੋਰ ''ਤੀਨ ਕੇਸ਼ੀ ਕਣ
ਅ ਸਕੂਲ ਕੇ ਕੂਜੇ ਕਿਬਰ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਿੱਲ
ਅਸਕੰਦ ਸੁਦਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪੀਹ ਕੇ ਸਿਰਕਾ ਰਲਾ
ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਬਰ
ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਿੱਲ ਜਗਾਵਿੰਦ ਦੇ ਦੋ ਮਾਸੇ ਏਲੂਆ
ਮਰਦਾਨ ਸਾੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ, ਤੁਖਮ ਕਿਰਫਸ, ਗਾ
ਰੀਕੂਨ ਹਿੰਦੀ ਲੂਣ ਇਕ ਇਕ ਮਾਸਾ ਪੀਹ ਕੇ ਜੀਰੇ ਦੇ
ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀਆਂ ਬਣਾਓ। ਖੁਰਾਕ ਚਾਰ ਪੰਜ
ਮਾਸੇ ਹੋਰ ਅੰਜੀਰ ਦਾ ਆਚਾਰ ਖਾਣਾ ਮੁਫੀਦ ॥

ਕਲੌਂਜੀ ਸਿਰਕੇ ਵਿੱਚ ਭਣਾਕੇ ਹੋਰੁ "ਅਰ
ਕਰੀਪਕ ਇਕ ਸੁਰਖ, ਸਤ ਤੋਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਲਾ
ਕੇ ਪਿਲਾਣਾ। ਔਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹੁ ਪਾਣੀ ਪਾਓ ਕਿ ਜਿ
ਸ ਵਿੱਚ ਕਲੀਗਰ ਭਾਂਡੇ ਕਲੀ ਕਰਕੇ ਠੰਡੇ ਕਰਦੇ ਹ
ਨ ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਗੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਅਰਕ
ਵਿਚ ਹੈਜ਼ੀ ਦ "ਇਕ ਰਤੀ ਥੋਂ ਮਾਸੇ ਤਕ ਪੁਚਾਣਾ।
ਹੋਰ "ਜੌਹਰਨੂ ਸਾਦਰ ਦੇ ਮਾਸੇ ਤੁਰਸ਼ ਦੇ ਪਾ
ਣੀ ਨਾਲ ਖਾਣਾ। ਹੋਰ ਨੁਸਾਦਰ ਸੁਹਾਗਾ ਫੁੱਲਿ
ਆ ਕਾਲੀਮਰਚ ਸੌਂਠ ਇਕੋ ਜਿਨੇ ਕੁਟਕੇ ਛਾਣਕੇ
ਤਿਨ ਮਾਸੇ ਤੁਰਸ਼ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਪੀਕੂਵਾਨੂ ਦੇ ਮਗਜ਼
ਨਾਲ ਖੁਲਾਣਾ। ਹੋਰ "ਮੇਥੀਦੇਸੀ, ਪੁਦਨਾ
ਬਾਲਛੜ ਛੀਛੀ ਮਾਸੇ, ਅੰਜੀਰ ਪੰਜ ਦਾਣੇ ਸਿਰ
ਕੇ ਵਿੱਚ ਪੀਹਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ।

ਅਨਾਹਰਦਾ ਪਿਆਉ

ਪ੍ਰਕਾਨ ਅਰਥਾਤ ਪਨਰੋਗਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ
ਇਹੁ ਰੋਗ ਸੁਦੇ ਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੇਹ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀ
ਲਾ ਜਾ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਪੀਲੇ ਪਨਰੋਗ ਦਾ ਇਹੁ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮਗ
ਜ਼ ਅਰੂ ਜਿਗਰ ਵਿੱਚ ਸੁਦਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਸੁਦੇ
ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੁਫਰਾ ਜਿਗਰ ਥੋਂ ਮਗਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ

ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਵਿਚੋਂ ਖਿਲਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ੧੮
ਕਾਲੇ ਅਰਕਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਿਗਰ ਅਰ ਤਿਲੀ ਵਿਚ
ਸੁਦੇ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਦੇਹ ਵਿਚ ਫੈਲ ਕੇ ਕਾਲੀ
ਆਂ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਸਾਜ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਪੂਤ੍ਰ ਜਿਗਰ ਤੀ ਕਰ
ਗਲੀਜ਼ ਬਸਾਂਦ ਦੇਖਣ ਜਾਂ ਜਿਗਰ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਤੇ ਜਾਂ
ਦੇਹ ਦੀ ਗਰਮ ਪ੍ਰਕਿਰਤਿ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਜਾਂ ਖਰਿਸ਼ਤੇ ਲਿ
ਖੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਦੇਹ ਦੀ ਜਿਲਦ ਅਤੇ ਅਖਾਂ ਪੀਲੀਆਂ
ਹੋ ਜਾਣਾ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਨਾਲ ਸਜ਼ਾਨ੍ਹ ਦਾ ਤਾਪ ਜਾਂ
ਗਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਜਿਵੇ
ਕਿ ਮੂੰਹ ਦੀ ਕੁੜੱਤਣ ਖੁਸ਼ਕੀ ਨਕ ਵਿਆਸ ਦੀ ਗਰਮੀ
ਦਾ ਹੋਣਾ ਤੇ ਭੁਖ ਮਾੜੀ ਲਗਣੀ ਆਦਿਕ ਹੋਣਾ।
ਇਲਾਜ ਕਾਸਨੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਅਰਕ ਸੌਂਫੀਆਂ
ਸਿਕੰਜਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਲਾਣਾ। ਤਾਜ਼ੇ ਮੁਦਾਰ ਕੇ ਕਲਮ
ਦੇ ਜਾਂ ਅਨਾਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਰਬਤ ਬਨਫਸ਼ਾਂ ਤੇ ਅ
ਤੀਖ਼ਜ਼ਕੀ ਨਾਲ ਪਿਲਾਣਾ। ਪਿਛੋਂ ਪੀਲੀ ਹਰੜ ਮੁਨ
ਕਾ, ਸਰਸਫ ਲੂਸ, ਸਕਰ, ਕਤੀਰੇ ਦਾ ਜੋਸ਼ਾਂਦਾ
ਸੁਫਰਦੀ ਮਾਦੇ ਦੇ ਕਢਣ ਵਾਸਤੇ ਪਿਲਾਣਾ ਸੁਦਾ
ਦੇ ਕਟਣ ਵਾਲੇ ਸਰਬਤਾਂ ਨਾਲ ਦੇਹ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦੇਣਾ ਚ
ਹੀਏ। ਅਤੇ ਮਿਤ੍ਰ ਸਕ ਬਾਜ ਦੇ ਕਰਤੇ ਗਾਂ ਦਾ ਲੁਕਣ ਦਾ
ਰਸਾ ਜੋ ਖਟੇ ਅਨਾਰ ਜਾਂ ਖਟੇ ਅੰਗੂਰ ਵਿਚ ਰਿੰਨਿਆ
ਹੋਵੇ ਸੀਸ਼ਗੀ ਮਛੀ ਜਿਹੜੇ ਵਿਚੋਂ ਰਿੰਨੀ ਹੋਈ ਦੇਵੇ

ਜੇਕਰ ਤ੍ਰੈ ਅਟਰਲ ਨਾਲ ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ
ਜ਼ਾਹਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਲਾਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੋਗਨ ਬਿਸਗਾਫ਼ਸਦ
ਕਰੋ ਸਿਰਕੇ ਦਾ ਹਮਾਮ ਤੇ ਸਹੂੰਤ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਿ ਆਂਦ੍ਰ
ਦੇ ਖ਼ਲਤਨ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਗੁਲਾਬ ਤੇ ਧਨੀਆਂ ਦੇ
ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਧੋਵੇ ਜਾਂ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਸੁਰਮਾ ਪਾ
ਏ ਹੋਰ ਮਾਖਾਂ ਪੀਲੀ ਹਰੜ ਸਿਰਕੇ ਵਿਚ ਪੀ
ਸੁਰਮੇ ਵਾਂਗ ਪਾਵਿਆ ਹੋਰ ਗਸਰਬਤ ਬਜ਼ੂ
ਰੀ ਨੇਂਹੁ, ਅਕਬਸ਼ਾਦੀਆਂ ਤੇ ਅਨਬੁਲਸਾਲ ਸੇ
ਨਾਲ ਖਾਵੇ। ਹੋਰ ਕਲੌਂਜੀ ਦੁਧ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੀ
ਹਕੇ ਵਡਾ ਗੁਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਪੀਲੀ ਮੈਂਧਕ
ਇਕ ਭਾਗ, ਅਜਮੋਦ, ਅਫਤੀਮੂੰ, ਕੁੰਦਰ ਸਿਟੀ, ਦੋ
ਦੋ ਭਾਗ ਨਿਊਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗਿਰੀ ਚਾਰ ਭਾਗ, ਮੁਨਕਾ ਛੇ
ਭਾਗ, ਕੁਟ ਛਾਣਕੇ ਹਾਲ ਮੁਸਬ੍ਰ ਅਕਬਸ਼ਾਦੀਆਂ
ਤੇ ਅਨਬੁਲਸਾਲਬ ਨਾਲ ਖਾਵਿਆ ਹੋਰ। ਪੀ
ਲੀ ਹਰੜ, ਨੌਂ ਮਾਸੇ, ਕਾਲੀ ਹਰੜ ਛੇ ਮਾਸੇ, ਆਉਲੇ
ਛੇ ਮਾਸੇ, ਅਫਤੀਮੂੰ ਤਿੰਨ ਮਾਸੇ, ਅਜਵਾਇਣ ਖੁਰਾ
ਸਾਨੀ ਤਿੰਨ ਮਾਸੇ, ਲੂਣ ਅਧਾਵਾਲਾ ਕੁਟ ਛਾਣਕੇ ਮੁਨਾਸ
ਬ ਕਦਰ ਦੇ ਖਾਵਿਆ। ਹੋਰ ਰੇਊਂਦਚੀਨੀ ਚਾਰ ਮਾਸ
ਕਾਲ, ਕੁਟ ਛਾਣਕੇ ਜਿਨਾ ਕਿ ਮੁਨਾਸਬ ਹੋਵੇ ਖਾਵੇ
,, ਹੋਰ ਰੇਊਂਦਚੀਨੀ ਚਾਰ ਮਾਸ ਕਾਲ, ਤੁਖ਼ਮ
ਸ ਕੌਸੌਤ, ਪੰਜ ਮਾਸ ਕਾਲ, ਗੁਲ ਸੁਰਖ਼ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਦਿਰ

ਸ, ਕਾਸਨੀ ਵੀਹ ਮਿਸਕਾਲ, ਕਾਸਨੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਿਲ ਤੀਹ ਗ੍ਰਾਮ, ਰੇਉਂਦ ਨੂੰ ਪੋਟਲੀ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਚੀਜਾਂ ਸਮੇਤ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਿਉਂ ਕ ਦੇ ਸਵੇਰੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜੋਸ਼ ਦੇਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਚਿੱਟੀ ਖੰਡ ਦੋ ਰਿਤਲ ਹਲਕੇ ਸ਼ਰਬਤ ਬਣਾਓ। ਫੇਰ ਛੇ ਮਾਸ਼ੇ ਕੇ ਊਦ ਹੋਰ ਪਾਕੇ ਫੱਕੀ ਬਣਾਓ। ਹੋਰ। ਕਾਸਨੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਿਲ, ਗੁਲ ਗਾਫ਼ਸ, ਤੁਖਮ ਕਾਸਨੀ, ਤੁਖਮ ਖਤਮੀ, ਮੁਲਠੀ, ਗਾਉਜ਼ਬਾਨ, ਬਨਫਸ਼ਾ ਕਾਲਾ ਸ਼ਾਹ ਇਕ ਇਕ ਤੋਲਾ ਸੌਂਫ, ਤੁਖਮ ਖਰਬੂਜ਼ਾ ਤੁਖਮ ਕਦੂ, ਤੁਖਮ ਕਕੜੀ ਡੇਢ ਤੋਲਾ, ਮੁਨਕਾ ਦਸ ਤੋਲੇ ਚਿੱਟੀ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਬਤ ਬਣਾਓ।

ਅਠਵਾਂ ਕਾਂਡ।

ਗੁਰਦੇ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਦੇ ਰੋਗ

ਪਹਿਲਾ ਧਿਆਉ

ਗੁਰਦੇ ਦੀ ਪੀੜਾ

ਜੇਕਰ ਪੀੜ ਗਰਮ ਜੋਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਨਿਸ਼

੬੬ ਸੀ ਸਫਰਾਵੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਦਾ ਵਾਧਾ ਪੇਸ਼ਾਬ ਦੀ ਘਟੀ
ਲਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਦ ਸੋਜ ਥੋਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ
ਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਇਹੁ ਹਨ ਗਿਲਿਆਂ ਹੋਣਾ ਦੇਹ
ਦਾ ਪੇਸ਼ਾਬ ਥੋੜੇ ਦਾ ਸੁਫੈਦ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਬੀਰਦੇ
ਕਾਰਨ ਪੀੜ ਹੋਵੇ ਤਦ ਰੋਗ ਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੀੜ ਦਾ ਫਿਰ
ਨਾ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਪਥਰੀ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ
ਉਸਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਲਾਲ ਰੇਤ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾਬ ਵਿਚ ਆ
ਉਣਾ ਅਤੇ ਰੋਗ ਦੇ ਦੂਰ ਹੋਣ ਥੋਂ ਮਗਰੋਂ ਪੀੜ ਦਾ ਵ
ਧਣਾ ਥੂਕਣਾ ਵਿਚ ਖੂਨ ਮਲੂਮ ਹੋਣਾ ਗੁਰਦੇ ਦੇ
ਥਾਉਂ ਵਿਚ ਖਿੱਚ, ਪੇਸ਼ਾਬ ਦੀ ਤੰਗੀ,
ਜੇਕਰ ਪੀੜ ਕਮਜੋਰੀ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ ਉਸਦੀ ਨਿਸ਼ਾਂ
ਨੀ ਇਹੁ ਹੈ, ਬਾਹ ਦੀ ਕੁਵਤ ਦਾ ਘਟਣਾ, ਅਰਥਾਤ
ਕਥੀਰ ਦਾ ਦੂਰ ਹੋਣਾ, ਪੇਸ਼ਾਬ ਦਾ ਮਿਕਦਾਰ ਦੇ ਰਸ
ਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਤਲਿਆਂ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਗੰਦਲਿਆਂ ਹੋਕੇ ਆ
ਉਣਾ, ਜੇਕਰ ਪੀੜ ਜਖਮ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ ਤਦ ਪੇਸ਼ਾ
ਬ ਖੂਨਦਾਰ, ਧਾਤ, ਛਿਲਕੇਦਾਰ, ਅਤੇ ਮਦੀ ਆਉ
ਣਾ

ਮੁਤਨਾ ਦਾ ਇਲਾਜ

ਪੀੜ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਬਾਸਲੀਕ ਦਾ ਫਸਦ ਕਰੋ।
ਸਿਕੰਜਬੀ ਨੂੰ ਚੀਮਬਗੋਲ, ਖੀਰਿਆਂ ਦੇ ਬੀ ਨਾਲ
ਜਾਂ ਮਾਉਲਸ਼ਹਦ ਨਾਲ ਪਿਲਾਓ ਜਾਂ ਅਨਾਰ ਸ਼ਰ
ਬਤ ਨਾਲ ਤਰਬੂਜ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਓ। ਜੇਕਰ ਇ

ਸਦੇ ਨਾਲ ਕੁਛ ਨ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਇਹੁ ਜੁਲਾਬ
ਲਵੇ — ਪਾਣੀ ਫਵਾਕਿਆਂ ਦਾ, ਮਗਜ਼ ਫਲੂਸ
ਇੰਦ੍ਰੀ ਖੰਡੁ ਆਦਿਕ - ਫੇਰ ਬਾਦ ਏਹੀ ਮਿਜ਼ਾਜ ਨੂੰ ਠੰਢੇ
ਸਰਬਤਾਂ ਨਾਲ ਸੋਤ ਦਿਲ ਕਰੇ ਜਿਹਾ ਕੁ ਸਰਬਤ ਅਨਾ
ਰ ਸ਼ੀਰੀਂ, ਸਰਬਤ ਅਨਾਰ ਆਦਿਕਾ। ਅਤੇ ਗੋਲ
ਅਰਮਨੀ, ਦਮੁਲ ਅਖਵੀਂ, ਕੀਦਰ, ਖਸ਼ਖਾਸ, ਕੁ
ਲਫੇ ਦੇ ਪਤੇ, ਕੁਰਸ ਕੌਲ ਉਲਦਮ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਫਾਇ
ਦੇਵਾਹੇ, ਜੇਕਰ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਨਿਰਬਲਤਾ
ਈ ਕਰਕੇ ਖੂਨੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਖਰਬੂਜਿਆਂ ਦੇ ਬੀ, ਜੌਂਦ
ਬੂਅਮ ਕਿਰਮਸ਼ ਆਦਿ ਪੇਸ਼ਾਬ ਲਿਆਉ ਚੀਜਾਂ ਦੇ
ਣੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਤਦ ਜਦ ਪੇਸ਼ਾਬ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ
ਤਬੀਅਤ ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰੇ ਮਗਜ਼ ਫਲੂਸ, ਕਾਸਨੀ
ਦਾ ਪਾਣੀ, ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ, ਸਨਾਮਕੀ, ਅਮਲਤਾ
ਸ, ਗੁਲਬਨਫਸ਼ਾ, ਖੀਰਿਆਂ ਦੇ ਬੀ, ਕਾਸਨੀ,
ਆਲੂਬੁਖਾਰਾ, ਉਨਾਬ, ਲਸੂੜੀਆਂ, ਸ਼ਾਹਤਰਾ, ਮ
ਗਜ਼ ਫਲੂਸ, ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ, ਰੋਗਨ ਕਦੂ, ਆਦਿ
ਕ ਨਾਲ ਹੋਵੇ। ਲਵੰਗਾਂ ਦਾ ਆਟਾ, ਸੰਦਲ,
ਮਮੀਰਾ, ਰੋਗਨ ਬਨਫਸ਼ਾ, ਅਰਕ ਗਾਓ, ਅਰਕ ਕਾ
ਸਨੀ ਵਿੱਚ ਪੀਸਕੇ ਲੇਪ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਪੱਥ ਤੇਤੇ
ਜ ਚੀਜਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ, ਅਤੇ ਠੰਢੇ ਰੋਗਨ ਵਿੱਚ ਬਦਾਮ, ਤਾਜੀ
ਗਰੀ, ਹਿਲਾਈਂਦੇ, ਪਿਸਤਾ, ਮੁਨਕਾ, ਛੋਲੇ, ਅੰਜੀ

੧੯੯ ਰ ਆਦਿਕ ਦਾ ਖਾਣਾ ਫੈਦਾਵੰਦ ਹੈ, ਹੋਰ ਲੁਆਬ ਬੀ
ਹਦਾਣਾ, ਲੁਆਬ ਈਸਬਗੋਲ, ਮਾਉਲਸਈਰ,
ਸਰਬਤ ਨੀਲੋਫਰ, ਸੀਰਾ ਖਸਖਾਸ, ਆਦਿਕ ਗ
ਰਮ ਰੋਗਾਂ ਵਿਚ ਗੁਣਦਾਇਕ ਹਨ, ਹੋਰ ਪਤ੍ਰ ਖ
ਮਕਿਰਤਮਸ, ਅਨੀਸੂ, ਅਲਸੀ, ਪੁਦਨਿਆ ਉਸਾਂ
ਉਬਾਲਕੇ ਸਾਰਤ ਦੀ ਸਿਕੰਜਬੀ ਰਲਾਕੇ ਪੀਣਾ ਠੰ
ਢੇ ਰੋਗਾਂ ਵਿਚ ਗੁਣਕਾਰੂ, ਹੋਰ ਪਬਾਬੂਨਾ, ਗਿਲ
ਅਰਮਨੀ, ਖਤਮੀ ਦੇ ਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੀਹਕੇ ਰੋ
ਗਨ ਬਾਬੂਨਾ ਤੇ ਰੋਗਨ ਕੁਠ ਵਿਚ ਰਲਾਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ
ਠੰਢੇ ਰੋਗਾਂ ਵਿਚ ਗੁਣਕਾਰੂ, ਹੋਰ ਪਦਨੂਆਂ ਦੀ
ਸੁਆਹ, ਅਤੇ ਜਜ਼ਾਜ ਪਥਰੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗੁਣਕਾਰ
ਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਸੋਥੀ, ਸੌਂਫ, ਜਰਜੀਰ ਦੇ
ਬੀ, ਅਜਮੋਦ, ਸਦਾਬ ਇਕੋ ਜਿਤਨੇ ਉਬਾਲਕੇ
ਕਾਬਿਜ਼ ਦੇ ਬੀ, ਖੀਰਿਆਂ ਦੇ ਬੀ ਉਬਾਲ ਕੇ ਹੋਰ

ਸਮਾਮੀਰਾ, ਤੇਫੈਦ, ਚਾਰ ਚਾਰ ਮਾਸੇ, ਗੁਲ
ਨਾਰ, ਅਫੀਮ ਦੋ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਤਬਾਸੀਰ, ਗੀਧਕ, ਖੀ
ਰਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਦਸ ਦਸ ਮਾਸੇ, ਤੁਖਮਕਾਕਲਾ
ਪੰਜ ਮਾਸੇ, ਅੰਬਰ ਸ਼ਾਗੀਸ ਸਤਮਾਸੇ, ਤਿਲ ਛੇ ਮਾ
ਸੇ, ਖੰਡ ਚਿੱਟੀ ਤਿਨ ਮਾਸੇ, ਖੁਰਾਕ ਨੌ ਮਾਸੇ, ਜਖਮ
ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਵਡੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਪਅਫੀਮ, ਅ
ਜਮੋਦ, ਜਦਵਾਇਣ ਖੁਰਾਸਾਨੀ, ਸਾਹਦਾਨਜ, ਚਾ

ਰਬਾਬ ਮਾਸੇ, ਸੌਂਫ ਅਠ ਮਾਸੇ, ਕੇਸਰ, ਤੁਖਮ ਕਾਹੂ
ਗਿਲ ਸੈਲਖੜ, ਬੈਰੂ ਬਦਾਮ, ਹਰੇਕ ਸਾਂਢੇ ਮਾਸੇ, ਖੀ
ਰਿਆਂ ਦੇ ਬੀ ਚਾਰ ਤੋਲੇ ਕਾਫੀਜ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਬਣਾ
ਓ ਜਖਮਾਂ ਵਾਲੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਕਰੂ।
ਹੋਰੂ ਸਫੂਫ ਅਰੁ ਮਾਜੂਨ ਹਿਜਰੁਲਯਹੂਦ
ਪਥਰੀ ਨੂੰ ਵਡਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਅਤਲਾ, ਰੋ
ਗਨਕਦੂ, ਰੋਗਨ ਬਾਬੂਨਾ, ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਟੋਰੇ ਲੇਪ ਕ
ਰੋ ਹੋਰੂ ਸਣਕੇ ਦਾ ਆਟਾ, ਜੌਇਆਂ ਦੇ ਪਤੇ,
ਗੁਲ ਬਾਬੂਨਾ, ਮੁਲਠੀ ਛੀ ਛੀ ਮਾਸੇ, ਰੋਗਨ ਬਾਬੂਨਾ,
ਰੋਗਨ ਕਦੂ, ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਮਾਸੇ, ਸਹਤ ਡੇਢ ਤੋਲਾ, ਗੋ
ਕੇ ਦੁਧ ਵਿਚ ਪਕਾਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਹੋਰ ਸਰਬਤ
ਨਿਲੋਫਰੀ, ਸਰਬਤ ਕਿਲਤ, ਸਰਬਤ ਖਸਖਸ, ਅਰ
ਕਬਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਪੀਓ। ਹੋਰੂ ਹਜਰੁਲਯਹੂ
ਦ, ਬੀਰ ਅਲਖਾਰ, ਖਸਕ, ਹਿਬਕਾਕਿਜ, ਤੁਖਮ
ਹਲਵੂੰ, ਸੌਂਫ, ਮੁਰ, ਉਸਕ, ਅਲੂਬੁਖਾਰਾ, ਖ
ਬੂਨ ਹਰੇਕ ਦਾਂਗ, ਤੁਖਮ ਖਰਬੂਜਾ, ਤੁਖਮ ਮੂਲੀ,
ਤੁਖਮ ਕਿਲਤ, ਦੋ ਦੋ ਦਾਂਗ, ਵਡੂਏ ਦੀ ਸੁਆਹ, ਸੀ
ਸਾ ਹਰ ਇਕ ਇਕ ਕੀਰਾਤ, ਅਫੀਮ ਗੇਹੂੰ ਇਕ ਦਾਣਾ,
ਇਟੀ ਮਿਸਰੀ ਪੰਜ ਮਿਸਕਾਲ, ਇਕ ਖੁਰਾਕ ਹੈ, ਅਰ
ਕਬਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਖਾਓ, ਹੋਰ ਉਨਾਬ ਪੰਜੀ ਦਾਣੇ,
ਇਟੀ ਖਸਖਾਸ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਦਿਰਮ, ਧਨੀਆਂ ਖੁਸਕ ਸਤਮ

੨੦੦ ਜੋ, ਮਸੂੜੇ ਫੁੱਲੇ ਹੋਏ ਪੀਕ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਬਾਲ ਕੇ ਕੁੱਲੀ
ਕਰੋ ਫਿਟਕੜੀ, ਸਰਬਤ ਬਣਾ ਕੇ ਕੁਰਲੀਆਂ ਕਰੋ ਸੀ ਰੋਗ ਨਾ
ਲਗਾਓ; ਰੋਗ ਮਾਜੂਫਲ, ਫਟਕੜੀ, ਅਲ
ਸੀ ਤਿਲਾਂ ਦੇ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਪਕਾ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ,

ਦੂਜਾ ਅਧਿਆਇ।

ਮਸਾਨੇ ਦੇ ਰੋਗ

ਮਸਾਨੇ ਦੀ ਪਥਰੀ, ਗਲੀਜ਼ ਮਿਲਕ, ਲੇਸਦਾਰ ਪਾਣੀ
ਆਉਣਾ, ਮਸਾਨੇ ਦੀ ਰੋਗ ਦੀ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ
ਦੱਸੋ ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਗੁਰਦੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ,
ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮਸਾਨੇ ਦੀ ਪਥਰੀ ਬਾਹਲਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰ-
ਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
ਖਾਣਾ ਬਿਨਾ ਰੋਕਦੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੁਜਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ ਖਾਣਾ ਰੋਗ ਅਤੇ ਉਹ ਮਣੀ ਜੋ ਮਸੇ ਗਰ
ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਸਾਨੇ ਦੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਹੁੰ-
ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮਣੀ ਜਿਸ ਥੀਂ ਪੇਸ਼ਾਬ ਮਸਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ
ਇੰਦ੍ਰੀ ਵੱਲ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੋਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ੮ ਛੋਟੀ ਉ-
ਮਰ ਕਰਕੇ ੧ ਸਮ ਪਤਲਾ ਪੇਸ਼ਾਬ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਅਤੇ ਗਾੜ੍ਹਾ ਮਸਾਨੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਥੀਂ ਪਥਰੀ
ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਮਸਾਨੇ ਦੀ ਪਥਰੀ ਘੱਟ
ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੂਤਰ ਦੀ ਮਸਾਨਾ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ

ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕੁਛ ਖਾਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਇਸ ਰੋਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹੁ ਹੈ। ਕਿ ਮਸਾਨੇ ਦੀ ਥਾਉਂ ਪੁ
ਰ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪੇਸ਼ਾਬ ਚਿਟਾ ਤੇ ਪਤਲਾ
ਪਰ ਔਖਨਾਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ **ਗੁਣ** ਜਾਣਨਾ ਜੋ
ਗ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਹਕੀਮ ਕੈਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨਾਂ ਪੋ
ਲਿਆਂ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬਲਗਮੀ ਗਲੀਜ ਰਤੂਬਤ ਕ
ਠੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੀਕਰ ਗੁਰਦਾ, ਮਸਾਨਾ, ਇਮਆ
ਅਊਰ, ਕੋਲੂਨ, ਜਿਗਰ, ਫਿਫੜਾ, ਜੋੜ, ਇਨਾਂ ਸਭ
ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਥਰੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਾਲੀਨੂਸ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸ
ਦਾ ਖੰਘ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਇਕ ਵੇਰ ਖੰਘ ਆਈ ਅਤੇ
ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਪਥਰੀ ਨਿਕਲ ਆਈ, ਉਸ ਵੇਲੇ
ਤੋਂ ਰੋਗ ਹਟ ਗਇਆ, ਇਨਾਂ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪਥਰੀ ਪੈ
ਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਇਹੁ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਇਨਾਂ ਵਿਚ ਲੇਸਦਾਰ ਗ
ਲੀਜ ਰਤੂਬਤ ਪੈਦਾ ਹੋਕੇ ਸਖਤ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਪਥ
ਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਯਾਹਲਾ ਹਮਾਮਾਂ ਦੀ
ਆਂ ਦੇਗਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨਾਂ ਵਿਚ
ਪਾਣੀ ਗਰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਥਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ
ਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੋਝਲ ਜਾਂ ਗਾਹੜਾ ਪਦਾ
ਰਥ ਹੇਠਾਂ ਬੈਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਨਾਲੋਂ ਪਥ
ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਬੋਝ ਉਸ ਨਾਲ ਰਲਦਾ

ਰੈਂਹਦਾ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਪਥਰੀ ਹਉਲੀ ਹਉਲੀ ਭੁ
ਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਲਾਜ ਮਗਜ਼ ਬੈਂਗਣ, ਅਜਮੋਦ,
ਸੌਂਫ, ਖਰਬੂਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਬੀ, ਸ਼ਕਰ, ਖੰਡ ਚਿੱਟੀ, ਉਬਾ
ਲਕੇ ਅਤੇ ਓਹੁ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਮਸਾਨੇ ਦੀ ਪਥਰੀ ਨੂੰ ਕੁਟਣ ਵਾ
ਲੀਆਂ ਹਨ ਵਰਤੋ, ਅਤੇ ਮਸਾਨਾ ਤੇ ਮੁਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰ
ਨ ਵਾਲੇ ਤੇਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਸ਼ ਕਰੋ. ਹੋਰ ਸ਼ਬਾਬੂਨ,
ਅਕਲੀਲ ਉਲ ਮਲਕ, ਮੁਰਗਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂ, ਮੇਥੀ,
ਖ਼ਤਮ ਕਦਾਣਾ ਆਦਿਕ ਉਬਾਲ ਕੇ ਨਤੂਲ ਕਰੋ। ਹੋਰ
ਮਜੀਠ ਜਰਬੁਲ ਜਹੂਦ ਤੋਂ ਮਾਸ਼ਾ, ਅਰਕ ਖ਼ਾਰੀ
ਆਂ ਨਾਲ ਪਿਓ, ਗਾਜਰ ਸੋਇਆਂ ਤੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ
ਜੀਰਾ, ਅਖਰੋਟਾਂ ਦਾ ਤੇਲ, ਬਲਗਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾ
ਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਰਹੇਜ਼ ਰਖੋ.

ਜੇਕਰ ਤਕਤੀਰ ਉਲ ਬੋਲ ਦਾ ਰੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਰਥਾ
ਤ ਪੇਸ਼ਾਬ ਟੇਪਾ ਟੇਪਾ ਕਰਕੇ ਆਵੇ, ਅਤੇ ਏਹ ਮਰਜ਼ੀ ਕ
ਈ ਵਾਰ ਮਸਾਨੇ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਸਰਦੀ ਕਰਕੇ, ਅ
ਤੇ ਮਾਸਕਾ ਕੁਵਤ ਦੇ ਨਿਰਬਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਗੀ ਪੇਸ਼ਾਬ
ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਠਾ ਹੋਕੇ ਆਵੇ, ਕਦੀ ਇਹੁ
ਰੋਗ ਪੇਸ਼ਾਬ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਥੋਂ ਜਾਂ ਪਥਰੀ ਕਰਕੇ ਭੀ ਹੋ ਜਾਂ
ਦਾ ਹੈ। ਬਸ ਜੇਕਰ ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ
ਜਿਹਾ ਕਿ ਲਾਲੀ ਤੇ ਜਲਨ ਪੇਸ਼ਾਬ ਦਾ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ
ਗਰਮ ਗਜ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਆਦਿਕ, ਇਲਾਜ ਮਗਜ਼

ਰੀਨਾ, ਅੰਜੀਰ ਫਲ ਆਲੂ ਬੰਦੀ ਕੂੰ ਖਾਣ, ਸਿਆਲ ਵਿੱਚ ਮਾਜੂਨ ਬਲਾਦਰ, ਮਾਜੂਨ ਫਲਾਸਫ ਅਨੇਸ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹਨ ਗਜ਼ਾ ਰੋਟੀ ਅਖਰੋਟਾਂ ਨਾਲ,

ਜੇਕਰ ਉਸਨਾਲ ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹੋਨ ਤੂੰ ਸਦਾ ਇਲਾਜ ਮਸ਼ਹੂਰ (ਗਰਮੀ ਵਾਲੇ) ਗੁਰਦੇ ਦਾ ਕਾਹੈ ਜਿਹਾਕੂ ਫਸਦ, ਜੁਲਾਬ ਅਤੇ ਠੰਢੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਦਾ ਵਰਤਣਾ। ਹੋਰ ਇਸਦਅਲਾ, ਤਕਸਾਕ, ਅਸਰੂਦੀ ਤੂਸ ਖਾਣਾ। ਰੋਗਨ ਬਾਬੂਨਾ ਤੇ ਰੋਗਨ ਖਸਕ ਦਾ ਮਲਨਾ, ਗੁਣ ਇਸ ਸਾਨੰਦੀ ਤਾਂਈ ਪੀੜਕਰਕੇ ਕਦਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸਲਈ ਮੁਫਤਤਅਰ ਹਸਾਤ ਚੀਜਾਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪੀੜ ਮਠੀ ਕਰਨਵਾਲੀਆਂ ਜਿਹਾਕੂ ਖਤਮੀ ਦੇ ਬੀ, ਕਿਰਫਸ ਦੇ ਬੀ ਆਦਿਕ, ਜਾਂ ਮੁਖਦਰ (ਸੁੰਨ) ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਜਿਹਾਕੂ ਖਸਖਾਸ ਆਦਿਕ, ਹੋਰ ਇਕਾਸਨੀਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦਸ ਦਿਰਮ, ਜੈਤਆਨਾ, ਜੰਦ ਬੇਦਸਤਰ, ਅੰਜਬੀਲ, ਮਾਘਾ, ਵਣੁਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹਰਕ ਤਿੰਨ ਦਿਰਮ ਕਟ ਛਾਣ ਕੇ ਸਹਤ ਵਿੱਚ ਰਲਾਕੇ ਤੇਫ਼ ਮਜੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਦੋ ਦਾਂਗ ਖਾਣ, ਹੋਰ ਇਮੁਫਤਤ, ਹਸਾਤ, ਦੋਵੇਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪ ਅਸਾਂ ਵਰਤੀ ਹੈ ਖਰਬੂਜੇ ਦੇ ਬੀ, ਕਿਰਫਸ ਦੇ ਬੀ, ਹਰੇਕ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਚਿਟੀ ਖੰਡ ਦੋ ਤੋਲੇ, ਰੇਊਂਦ ਖਤਾਈ, ਕਤੀਰਾ ਗੋਂਦ, ਮਗ

ਜ ਕਦੂਆਂ ਦੇ, ਖਸਖਾਸ, ਗੋਂਦ ਬਨਫਸ਼ਾਂ, ਦੋ ਤੋਲਾ ਵਿੱਚ ਰੱਲਾ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ, ਹੋਰ ਮਆਜੂਨ ਨਹਿਜਰ ਭੁਲਜਾਹੂਦ ਖਾਓ। ਹੋਰ ਗਜ਼ੀਅਤ ਦਾ ਦੂਧ ਸ਼ਰ ਬਤ ਵਿੱਚ ਰਲਾ ਕੇ ਪੀਓ, ਹੋਰ ਗਲੂਲਥੇ ਦੇ ਬੀ, ਖਰਬੂ ਜੇ ਦੇ ਬੀ, ਕਿਕਰ ਦੀ ਗੂੰਦ, ਆਲੂ ਬੁਖਾਰਾ, ਤਿਨ ਤਿਨ ਮਾਸ਼ੇ ਕੁਟ ਛਾਣ ਕੇ ਤਿਨ ਚਾਰ ਮਾਸ਼ੇ ਸਰਬਤ ਨਾਲ ਖਾ ਓ, ਵਡਾ ਗੁਣ ਕਰੂ ਖਾਸ ਕਰ ਬਡਿਆਂ ਨੂੰ।

ਤੀਜਾ ਧਿਆਉ

ਗੁਦਾ ਦੇ ਰੋਗ ਜਿਹਾ ਕੁ ਪੀੜ ਚੀਸਾਂ ਬਵਾਸੀਰ ਆਦਿਕ। ਗੁਦਾ ਵਿੱਚ ਪੀੜ ਤੇ ਚੀਸਾਂ ਖਿਨਾਂ ਖੋਜਦੇ ਨਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਤੇ ਸੋਜ ਕਦੀ ਗੁਦਾ ਵਿੱਚ ਨਿਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਦੀ ਬਵਾਸੀਰ ਦੀ ਪੀੜ ਜਾਂ ਜਾਸੂਰ ਦੇ ਕ ਟਿਆਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਗਰਮ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਰਤਿਆਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਲਾਜ ਬਨਫਸ਼ਾਂ, ਪੋਸਤ, ਜੌਂ ਛਿਲੇ ਹੋਏ, ਦਰਖ਼ਤ ਖਤਮੀ ਦੇ ਪਤੇ, ਰਵਾਹਾਂ ਦੇ ਪਤੇ, ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਬਾਲ ਕੇ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾਓ। ਅਤੇ ਅੰਡੇ ਦੀ ਜਰਦੀ ਗੁਲ ਰੋਗਨ ਵਿੱਚ ਹਲ ਕਰ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਅਸਫੀਦਾਜ਼ ਮਲਹਮ ਮਲੋ।

ਬਵਾਸੀਰ ਇਕ ਵਧਾਊ ਹੈ ਜੋ ਗੁਦਾ ਦੀਆਂ ਨਾੜਾਂ

ਦੇ ਮੂੰਹ ਪੁਰ ਗਜ਼ਾ, ਸੌਦਾ, ਅਤੇ ਭੈੜੀਆਂ ਖਿਲਤਾ ਦੇ
ਵਿਗਾੜ ਥੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਿਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ
ਹੈ,

ਇਕ ਤਵਾਲੂਆ ਕਿ ਇਹ ਮਸਰ ਅਰੂ ਛੋਲੇ ਦੇ ਦਾਣੇ
ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੌਦਾ ਦੇ ਮਾਦੇ ਥੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਦੂਜੇ ਅਨਬੀ ਅਰਥਾਤ ਗੋਲ ਜੋ ਅੰਗੂਰ ਵਰਗੀ ਹੁੰ
ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਖੂਨੀ ਸੌਦਾਵੀ ਮਾਦੇ ਥੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤੀਜੀ ਤੂਤੀ ਨਰਮ ਤੇ ਢਿਲੀ ਜੋ ਕਰ ਤੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਜੋ ਖੂਨੀ ਮਾਦੇ ਥੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਹੁ ਤਿਨੇ ਦੋ ਭਾਂਤ
ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਕ ਦਾਖਲ ਸਰਾ, ਇਸ ਦਾ
ਇਲਾਜ ਵਡਾ ਅਉਖਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਦੋਹਿਆਂ ਮਲੂ
ਮ ਨਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਦੂਜੀ ਦਾਖਲ ਸਰਾ, ਜੇਕਰ ਇ
ਸ ਨਾਲ ਖੂਨ ਨਿਕਲੇ ਅਰੂ ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ ਨਿਸਾਨੀ
ਆਂ ਹੋਣ। ਇਲਾਜ ਕਹਰੁਬਾ, ਕੁਰਸਿ
ਲਨਾਰ ਖਾਵੇ। ਜੇ ਇਹ ਚੀਜਾਂ ਨ ਮਿਲਣ ਤਦ ਹਬ
ਇਤ੍ਰੀਫਲ ਵਰਤੇ, ਗਜਾ, ਅਸਫੇਦ ਬਾਜਾਰ, ਕੁਰ
ਤਦੇ ਨਾਲ, ਜੇ ਬਵਾਸੀਰ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ
ਅਤੇ ਪੀੜ ਕਰੇ ਤਦ ਆਉਲ ਬਸਲ, ਖਰਬਕ, ਜੂ
ਹਰਾ ਗਾਉ, ਖਜੂਰ ਮਰਯਮ ਆਦਿਕ ਲਾਕੇ ਇਨਕ
ਲਾ ਕਰੇ ਕਿ ਪੀੜ ਨੈਹਰ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਗੰਧੇਤੜੇ
ਤੋਲੇ, ਮਵੀਜ ਮੁਨਕਾ ਇਕ ਤੋਲਾ, ਨੀਬ ਦੇ ਬੀ ਇੱਕ

ਤੋਲਾ ਗੋਲੀਆਂ ਬਣਾਕੇ ਲੋੜ ਮੂਜਬ ਵਰਤੋ।
ਹੋਰ ''ਜਬਖੂਰ, ਕਬਲਾ ਵਡਾ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ ਵਾਸ ਤੇ ਰੋਕਣੇ ਖੂਨ ਅਰ ਪੀੜ ਦੇ ਹੋਰ ''ਅਫਤੀਮੂੰ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਦਾ ਜੁਲਾਬ ਕਰੋ। ਹੋਰ ''ਬੈਂਗਨ ਬੀਜ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰੋ ਹੋਰ ''ਸਾਫੂਨ ਤੇ ਬਾਸਲੀਕ ਦਾ ਫਸਦ ਕਰੋ ਪੀੜ ਦੇ ਵੇਲੇ। ਹੋਰ ''ਜੀਂਜ ਸਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਤੋਲਾ, ਜਰਦੀ ਆਂਡੇ ਦੀ ਸਾੜੀ ਹੋਈ, ਤਿਲ ਭੁੰਨੇ ਹੋਏ ''ਤ੍ਰਿਨ ਫਿਨ ਤੋਲੇ ਕੁਟ ਛਾਣਕੇ ਅਠ ਮਾਸੇ ਹਬੂਲਲੇਸੂ ਦੇ ਸਰਬਤ ਨਾਲ ਵਰਤੋ। ਹੋਰ ''ਮਾਜੂਨ ਤੇ ਗਫਾ ਅਠ ਮਾਸੇ। ਹੋਰ ਇੰਦਰ ਜੌਂ ਕੁਟ ਛਾਣ ਕੇ ਗੋਲੀ ਬਣਾਓ। ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਲਈ ਖਾਸ ਕਰ ਸੀਰੀ ਲਈ ਵਡੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਹੋਰ ''ਰਸੌਤ ਵਲੇਵਿਆਂ ਦੇ ਮਗਜ, ਦੋ ਹਿਸੇ, ਕਾਫੂਰ ਇਕ ਹਿਸਾ ਨੀਬ ਦੇ ਪਤਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬਤੀ ਬਣਾਕੇ ਹਮੂਲ[1] ਕਰੋ। ਹੋਰ ''ਮਾਜੂਨ ਖਬਸਉਲਹਦੀਦ ਖਾਓ।

ਚਉਥਾ ਧਿਆਉ।

ਬਿਨਾ ਮਰਜੀ ਦੇ ਮਨੀ ਦਾ ਵਗਣਾ ਅਤੇ ਜਾਰੀ ਹੋਣਾ।

੧ ਹਮੂਲ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਵਾ ਕਿਸੇ ਟਾਕੀ ਪਰ ਲਾਈ ਹੋਈ ਜਾਂ ਬਤੀ ਗੁਦਾ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਰਖੀ ਜਾਵੇ

ਇਹ ਰੋਗ ਦਾ ਕਾਰਨ ਖੁਸੀਏ ਦੀ ਕੁਵੱਤ ਮਾਸਕਾਦ
ਘਟਣਾ ਦਾ ਦਫਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁਵਤ ਦਾ ਜੋਰ, ਜਾਂ ਮ
ਨੀ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤੇ ਤੇਜੀ ਜਾਂ ਬਹੁਤੁ ਜਾਬੇਤਾ ਮੈਥੁਨ ਕ
ਰਨ ਤੇ ਹਨਾ। ਬਸ ਜੇਕਰ ਮਨੀ ਦੀ ਘਾਉ ਵਿੱਚ ਕ
ਮਜੋਰੀ ਹੋਵੇ ਇਲਾਜ ਅੜੀਫਲ ਮਾਜੂਨ ਦੇ
ਨਾਲ ਹਲਤੀਅਤ ਪਕਾਈ ਹੋਈ ਆ ਲਬੁਲਾਦਰ ਖਾ
ਓ। ਗਜਾ ਗਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਮੁਨਫਲ
ਦ ਜਿਹਾਕੁ ਹਰੀਸਾ, ਕਲਾਪਾਇਚਾ, ਮਾਸ ਤਰੀਵਾ
ਲਾ, ਮੁਤੰਜਨ, ਆਦਿਕ, ਜੇਕਰ ਮਨੀ ਦੀ ਗਰਮੀ
ਤੇ ਤੇਜੀ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ ਤਦ ਨਿਕਲਣ ਵੇਲੇ ਨਲੀ ਵਿੱਚ
ਸੜਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਲਾਜ ਠੰਢੇ ਬੀ ਜਿਹਾਕੁ
ਖੀਰਿਆਂ ਦੇ ਬੀ, ਮਗਜ਼ ਕਦੂ, ਕੁਲਫਾ, ਖਾਰਖਸਕ
ਆਦਿਕ, ਮੁਨਾਸਬ ਤੋਲ ਪੁਰ ਵਰਤੋ। ਗਜਾਂ ਠੰਢੀ
ਆਂ ਖਾਓ। ਜਿਹਾਕੁ ਸਮਾਕੁ, ਅੰਬਰ ਸਾਰੀਸ, ਅਤੇ
ਅਨਾਰ ਦਾਣਾ ਆਦਿਕ। ਜੁਲਾਬ ਤਿਤਰ ਦੇਆ
ਸ ਨਾਲ ਖਾਓ ਅਤੇ ਲਤੀਫ ਮਾਸ ਖਾਓ, ਜੇਕਰ ਮਨੀ ਦ
ਧ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਥੁਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਰ ਇਹੁ ਰੋਗ ਹੋ ਪਵੇ
ਤਦ ਭੋਗ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਮਨੀ ਨੂੰ ਕਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੁਵਾਵਾਂ
ਜਿਹਾਕੁ ਕਾਹੂ ਦੇ ਬੀ, ਸੁਕੀਆਂ ਧਨੀਆਂ, ਨੀਲੋਫਰ,
ਕੂੰਜ ਮੁਸਕ ਆਦਿਕ, ਵਰਤੋ।
ਜੇਕਰ ਇਹੁ ਰੋਗ ਕੁਵਤ ਮਾਸਕਾ ਦੇ ਨਿਰਬਲ ਹੋਣ ਥੋਂ

੭੮ ਹੋਵੇ ਇਲਾਜ ।ਸਾਲਬ ਮਿਸਰੀ, ਤਿਨ ਮਾਸੇ ਸਕਾਕਲ ਤਿਨ ਮਾਸੇ, ਤੂਦਰੀ ਚਾਰ ਮਾਸੇ, ਬਹਮਨ ਸੁਰਖ ਅਤੇ ਸੁਫੈਦ ਚਾਰ ਮਾਸੇ ਮਾਜੂ ਸਾਵੀ ਰਾਸ ਚਾਰ ਮਾਸੇ, ਮਿਸਰੀ ਚਿੱਟੀ ਬਰਾਬਰ, ਖੁਰਾਕ ਛੀ ਮਾਸੇ। ਹੋਰ ਰੋਗਨ ਤੁਰਬ ਮਲੋ। ਹੋਰ ਅੰਜੀਰ ਫਲ ਕਬੀਰ ਖਾਓ। ਹੋਰ ।ਰੋਗਨ ਬਾਬੂਨਾ, ਰੋਗਨ ਪਾਰੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਖੁਸੀਏ ਪਰ ਮਾਲਸ਼ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਕੁਵਤ ਦਾਫਿਆ ਥੋੜੀ ਹੋਵੇ, ਇਲਾਜ ।ਤੁਖਮ ਖਸ, ਤੁਖਮ ਸਦਾਬ, ਫੰਜਕਿਸਤ, ਹਰੇਕ ਛੇ ਮਾਸੇ, ਸਾਦ, ਸਾਦਾਨਜ, ਹਰੇਕ ਚਾਰ ਮਾਸੇ, ਗੁਲਨਾਰ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਫੱਕੀ ਬਣਾਓ ਖੁਰਾਕ ਨੌ ਮਾਸੇ, ਹੋਰ ਫੈਦਫਲ ਛੀ ਮਾਸੇ, ਤਬਾਸੀਰ, ਤਿਨ ਮਾਸੇ, ਸਿੰਘਾੜੇ ਪੰਜ ਮਾਸੇ, ਗੁਲਨਾਰ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਨਿਕੀਆਂ ਲਾਚੀਆਂ ਦਾ ਦਾਣਾ, ਤਿਨ ਮਾਸੇ, ਬਲੂਤ ਦੋ ਮਾਸੇ ਫੱਕੀ ਬਣਾਕੇ ਪੰਜ ਮਾਸੇ ਖਾਓ। ਹੋਰ ।ਮਾਜੂਨ ਉਲਟੀਆਂ ਆਦੀ, ਮਨੀ ਤੇ ਵਰੀ ਦੇ ਰੋਕਣ ਨੂੰ ਵਡੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਹੋਰ ।ਫਟਕੜੀ ਫੁਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਇਕ ਤੋਲਾ, ਤਬਾਸੀਰ ਪੰਜ ਮਾਸੇ ਨਿਕੀ ਲਾਚੀ ਤਿਨ ਮਾਸੇ, ਮਿਸਰੀ ਚਿਟੀ ਇਕ ਤੋਲਾ ਖੁਰਾਕ ਇਕ ਤੋਲਾ, ਹੋਰ ਤਬਾਸੀਰ, ਕਤੀਰਾ ਗੋਂਦ, ਅਰਬੀ ਗੋਂਦ, ਜਾਫਸਕ, ਬਿਹਦਾਣਾ, ਚੂਰੇ ਦੇ

ਸ਼ੀ, ਪਲੀਆਂ ਕਲਈ ਮਾਰੀ ਹੋਈ, ਸਾਲਬ੍ਰਮਿਸਰੀ,
ਸਕਾਕਲ, ਖਰਖਸਕ, ਕਲੌਤਾ, ਜੌਏ, ਚਿਟੀਮਿਸਰੀ
ਇਕੋ ਜਿਨੇ ਲੈਕੇ ਰਲਾਲਵੋ, ਖੁਰਾਕ ਨੌਮਾਸੇ, ਮਨੀ ਦੇ
ਵਗਣ ਤੇ ਛੇਤੀ ਖਲਾਸ ਹੋਜਾਣ ਨੂੰ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ,

ਪੰਜਵਾਂ ਧਿਆਉ

ਖੁਸੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਵਿਖੇ

ਜੇਕਰ ਖੁਸੀਏ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਗਰ
ਮ ਸੋਜ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਸਦੀਆਂ ਨਿਸਾਨੀਆਂ ਇਹ ਹਨ,
ਰੰਗ ਲਾਲ, ਪੀੜ, ਗਰਮੀ, ਭੜਕਣਾ ਅਤੇ ਕਦੀ ਤ
ਪ ਸੀ, ਇਲਾਜ ਰੋਗ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਬਾਸਲੀ
ਕ ਦਾ ਫਸਦ ਕਰੋ, ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ
ਪੀੜ ਦੀ ਥਾਉਂ ਪੁਰ ਸੰਦਲ, ਕਾਫੂਰ, ਗੁਲਾਬ ਵਿਚ ਘ
ਸਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ, ਇਕ ਟਲੀ ਸਿਰਕਾ, ਗੁਲਾਬ, ਤ
ਰੀਆਂ ਪਲੀਆਂ, ਅਨਬਉਲਸਾਲਬ, ਵਿਚ ਤਰ ਕਰ
ਕੇ ਰਖੋ, ਕੁਰਸ ਬਨਫਸ਼ਾ, ਕੁਰਸਬਰਗਮਕੀਨੰ ਨਾ
ਲ ਗੁਲਾਬ ਕਰੋ, ਬਾਕਲੇ ਦਾ ਆਟਾ, ਪਹਾੜੀ ਬਕਰੇ
ਦੀ ਚਰਬੀ ਵਿਚ ਹਲ ਕਰਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਹਲ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੇਪ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਬੂਨਾ, ਅਕਲੀਲਉ
ਲਮਲਕ, ਜੀਰਾ, ਗੁਲਰੋਗਨ ਅੰਡੇ ਦੀ ਜਰਦੀ ਵਿ
ਚ ਹਲ ਕਰਕੇ ਵਰਤੋ, ਹਮਾਮ ਗਰਮ ਪਾਣੀ

ਗਨੇ ਵਿੱਚ ਵਿਖੇ। ਜੇਕਰ ਸੋਜ ਸਰਦ ਹੋਵੇ ਉਸਦੀ
ਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਗਰਮ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ,
ਇਲਾਜ ॥ ਗਰਮ ਗੁਲਾਬ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕ
ਰੋ ਹੋਰ ॥ ਗਲਗਲ, ਸੁਖਤਦੇਸ਼ੀ, ਆਕਲੇ ਦਾ ਆ
ਟਾ, ਅਕਲੀਲੁਲਮੁਲਕ, ਚੌਗਲ ਬਾਬੂਨਾ ਵਿੱਚ
ਪੀਹਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਹੋਰ ॥ ਹਿਸ਼ਅਫ਼ਤੀਮੂੰ ਨਾ
ਲ ਤਬੀਅਤ ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰੋ, ਹੋਰ ॥ ਅੰਗੂਰ
ਸੂਲ, ਬਾਹਾਂ ਸੂੰਡਦਾ ਮਿਝ, ਰੋਗਨ ਜੀਤ ਨਾਲ ਲੇ
ਪ ਕਰੋ। ਹੋਰ ॥ ਅਨਸੂਲਲਸਾਲਬ ਦਾ ਅਰ
ਕ, ਅਰਕ ਗੁਲਾਬ, ਈਸਬਗੋਲ ਦਾ ਲੁਆਬ, ਸਿ
ਰਕਾ, ਅਫ਼ੀਮ, ਹਲ ਕਰਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ ਗਰਮਖੀ
ਰੇ ਨੂੰ ਵਡਾ ਗੁਣ ਕਰੂ ਹੋਰ ॥ ਤਮਾਕੂ ਦੇ ਤੇਲੇ
ਸਲੀਆਂ ਫੀਮਾਸੇ, ਅੰਡੇ ਦੀ ਜਰਦੀ ਵਿੱਚ ਹਲ ਕ
ਰਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ।

ਫਲਵਾਂਧਿਆਉ।

ਫਤਕ (ਪਤਾਲੂਆਂ ਦਾ ਉਤਰ ਜਾਣਾ) ਦਾ ਵਰ
ਨਨ॥ ਕਦੀ ਰੋਦਾਂ ਦਾ ਗਲੀਜ ਹੀ ਖੁਸੀ
ਏ ਵਿੱਚ ਉਤਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਸਫਾਕ ਵਿੱਚ ਫਰਜ
[illegible] ਦੇ ਖੁਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜੋ ਫੱਟ ਹੀਨ

ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੈ) ਉਪਰਲੀ ਸੁਰਖੀ ਆ ਰਤੂਬਤ ਹੈ।
ਇਹ ਰੋਗ ਕਦੀ ਸੁਰਖ਼ ਦੇ ਫਟੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਪਤਲੀ ਰਤੂ
ਬਤ ਜਾਂ ਖ਼ੂਨੀ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਹਰਕਤ ਜਾਂ ਸਟਾਪੇ ਟਲਨ
ਣ ਥੋਂ, ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਭੋਗ ਕਰਨ ਜਾਂ ਭਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਚੁਕਨ
ਥੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਸ ਜੇਕਰ ਰੋਗ ਉਤਰਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਨਸ਼ਾ
ਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਤਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਤਲਕ
ਤੇ ਗਾਮਣਦੇ ਹੈ ਉਸਦਾ ਐਂਬਨ ਨਾਲ ਦੁਖ ਕਰਨਾ, ਜਿ
ਉਤੇ ਉਸਦਾ ਦੁਖ ਹੋਣ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਦੀ ਇਸ
ਨਾਲ ਕੌਲਿਕ ਭੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਲਾਜ। ਮਸ਼ਹੂਰ
ਕਪੜੇ ਨਾਲ ਬੰਨੇ, ਸਰਦੀ ਨਾ, ਅਤੇ ਮਾਜੂ ਨਾਲ ਕਿਸ
ਦਾ ਖਾਣਾ, ਗਾਲਿਬ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ, ਸੈਂਕਣ,
ਖਾਸ ਕਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੇਦਾ ਖੁਲਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਰਸਨਾਲ
ਥੋਂ ਬਚੋ। ਹੋਰ ਮਲੋਸ਼ਨ, ਮਸਤਗੀ, ਮਾਜੂ ਗੁ
ਲਨਾਰ, ਮਕੋਏ ਹਰੇ ਪਤੇ ਵਿਚੋਂ ਪੀਹਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ।

ਹੋਰ ਮਰੀਰਾ ਦੇਕੇ ਮਾਜੂ, ਪੋਸਤ, ਜਵਾਂਦਾ ਆਟਾ,
ਸਾਖਕਿਰਨਸ਼, ਸਾਰੀ ਹੋਈ, ਸੋਠ, ਬਲੂਤ ਜਰਦ
ਰ ਕਰੋ, ਪਤਲੀ ਰਤੂਬਤ ਨੂੰ ਗਾੜ੍ਹ ਕਰਨਾ।

ਹੋਰ ਮੁਕਿਦਸੋਂ ਦੇ ਸਤਵ, ਬੂਰਾ ਅੰਰਮਨੀ, ਰੋਗ
ਨ ਕੀਤ ਵਿਚ ਰਲਾ ਕੇ ਮਾਲਸ਼ ਕਰੋ। ਹੋਰ ਮਸੋ
ਫ, ਅਜਵੈਨ, ਫੁਲ ਕੀਦ, ਅਨਾਰ ਉਸ ਕਰਕੇ ਕਾ

੧੨ ਨੀ ਨਾਲ ਖਾਓ ਰੀਗੀ ਨੂੰ ਗੁਣ ਕਰੂ। ਹੋਰ ॥
ਅਜਮੋਦ, ਅਨੀਸੂੰ, ਅਸਗੰਧ, ਮਸਤਗੀ, ਕੇਸ
ਰ, ਦੋ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਕਾਂਸਨੀ ਹਰੀੜ, ਅਗੇਰੇ ਤਿਨ ਤਿਨ
ਮਾਸੇ, ਸਕ ਸੀਨਜ, ਗੁਗਲ, ਇਕ ਇਕ ਮਾਸਾ,
ਪੂਦਨਾ, ਕੂਠ, ਨਰਕਚੂਰ, ਤਗਰ, ਅਧਾ ਅਧਾ ਮਾ
ਸਾ, ਗੁਗਲ ਤੇ ਸਕ ਸੀਨਜ ਨੂੰ ਅਰਕ ਬਾਦੀਆਂ ਵਿ
ਚ ਹਲ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੁਟ ਛਾਣ ਕਰ
ਦੇ ਗੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਖਾਓ, ਫਤਕ ਰੀਗੀ ਨੂੰ ਗੁਣ
ਕਰੂ। ਹੋਰ ॥ ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ, ਫਟਾਸੇ ਦੇ ਬੀਜ, ਗੂ
ਗਲ, ਜੀਰਾ, ਪੀਸ ਕੇ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਪੀਹ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ, ਫਤੂ
ਰਤ ਵਾਲੇ ਫਿਤਕ ਨੂੰ ਗੁਣ ਕਾਰੀ ਹੈ। ਹੋਰ ॥
ਅਫੀਮ ਇਕ ਮਾਸਾ, ਸਰੇਸ ਤਿਨ ਮਾਸੇ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ
ਘੋਲ ਕੇ ਕਪੜੇ ਪਰ ਲਾ ਕੇ ਕੇਸਰ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਮਾਜੂ ਤਿ
ਨ ਮਾਸੇ, ਪੀਹ ਕੇ ਸਰਦਰ ਕਰੋ। ਪਹਿਲੇ ਖੁਸੀਏ
ਪਰ ਤੇਲ ਨਾਲ ਜਾਂ ਚੋਗਨ ਬਾਬੂਨਾ, ਮਲ ਕੇ ਇਹ
ਉਪਰ ਕਿਰਿਆ ਕਪੜਾ ਲਾਉ। ਹੋਰ ॥
ਸੰਖ, ਸੋਨਾ ਮਕਬੀ, ਦੂਨਾ ਮਰਵਾ, ਮਾਜੂ ਅਕਾ
ਕੀਆ, ਮੈਸਲ, ਹਰੇਕ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਪੀਸ ਕੇ ਵਿਚ ਹ
ਲ ਕਰ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਹੋਰ ॥ ਜਵਾਂ ਦਾ ਆਟਾ
ਸੇਂਧਾ, ਲੋਣ, ਸੋਰਾ, ਪਸ਼ਕ ਬਕਰੀ, ਪਾਣੀ ਮੂਲ
ਦੇ ਵਿਚ ਗਾੜ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਫਤਕ ਰੀਗੀ ਨੂੰ ਗੁਣ

ਕਰੋ। ਹੋਰ ਅਕਾਕੀਆ, ਕੋਕਨਾਰ, ਨਸ਼ਾਂਦਾਆ
ਟਾ, ਮਸਰ ਤ੍ਰਿਨ ਤ੍ਰਿਨ ਮਾਸੇ, ਆਂਡੇ ਦੀ ਸਫੈਦੀ ਵਿੱਚ ਹ
ਲ ਕਰਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ।

ਸਤਵਾਂ ਧਿਆਉ।

ਕਸਰਤ ਤਿਮਸ (ਪਿੱਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜਾਣਾ) ਤੇ ਬਾਹ ਦਾ ਘਟਣਾ।

ਹਕੀਮ ਸਮਰਕੰਦੀ ਦਾ ਕੌਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇਹੜਾ ਖੂਨ ਨਾਲ ਜ
ਦ ਭੁਰਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਤਬੀਅਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਸ
ਨੂੰ ਕਢਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪਿੱਤ ਬਹੁਤ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ
ਇਸਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂੰਹ ਤੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਗਨੀ
ਦੀ ਭੁਰਭੁਰੀ ਮਾਲੂਮ ਹੋਵੇ। ਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਕਤ
ਤੇ ਹਲਚੱਲ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਲਹੂ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ, ਧਾਤੂ ਦੇ
ਦਾ ਰੰਗ ਤੇ ਬਲ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਰਹੇ, ਕਛ ਕਮਜੋਰੀ ਨਾ
ਮਾਲੂਮ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਇਸ ਰੋਗ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ
ਗਰਮ ਸੌਦਾਵੀ ਖਿਲਤ ਜੋਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਖਿਲ
ਤ ਸਫਰਾਵੀ ਤਰਾਂ ਰਗਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਖੋਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।
ਕਦੀ ਪਤਲੀ ਰਤੂਬਤ ਦੇ ਖੂਨ ਪਰ ਜੋਰ ਪਾਉਣ ਸੇ ਪਿ
ਤ ਬਹੁਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਰਤੂਬਤ ਨਾੜਾਂ ਦੇ ਮੂੰ
ਹ ਦੀ ਆਸਕਾ ਕੁਵਤ ਨੂੰ ਸੁਸਤ ਤੇ ਨਿਰਬਲ ਕਰਦੇ

ਦੀ ਹੈ ਹਰੇਕ ਕਾਰਣ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੀਅਤ ਨੂੰ ਹੋਂਦਾ ਰੋਗ ਹਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਤੁਰਾ ਵਿੱਚ ਰਖੇ ਫੇਰ ਡਾਵੇ ਸੁ ਕੱਢੇ। ਇਸ ਤੂੰ ਦੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਗਲਬੇ ਵਾਲੀ ਖਿਲਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਊ। ਇਲਾਜ 'ਬਾਸਲੀਕ ਦਾ ਫਸਦ ਕਰੋ। ਤੇ ਮੌਸਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਖੋਲੋ' ਅਤੇ ਗਾਲਬ ਖਿਲਤ ਦਾ ਜੁਲਾਬ ਕਰੋ, ਹਿਬ ਅਸਤਮਖ ਦੀ, ਨਾਲ, ਸਿਰਕੇ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਰਬਾਜ ਗੋਲਬੇਦਾ ਵਰਤਣਾ ਵਡਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਕੁਰਸ ਕਹਰੁਬਾ, ਗੁਲਨਾਰ, ਅੰਜਬਾਰ ਦੇ ਸੀਰੇ ਨਾਲ ਵਰਤੋ।

ਹੋਰ 'ਜੀਤਫਾਨ, ਅਹਾਰੂ ਹਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਪੁਰ ਮੇਂਹਦੀ ਲਾਓ। ਹੋਰ 'ਛਾਲੀਆਂ, ਖੂਰਨੀ ਨੌਆਸੇ ਬਾਸਾਂ ਦੇ ਪਤ੍ਰ, ਰਲ ਛੀ ਛੀ ਮਾਸੇ ਟਕੀ ਬਣਾਕੇ ਸੁਵੇਰਸਾਰ ਸੀਰਾ ਅੰਜਬਾਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ। ਹੋਰ 'ਲੋਤ੍ਰ ਮੁਜਬ ਸਿੱਧੀਆਂ ਮੌਸਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠ ਕਰਕੇ ਲਾਓ।

ਹੋਰ 'ਗੁਲਨਾਰ ਦੇ ਪੱਤੇ, ਫਟਕੜੀ, ਪੂਣੀਬਰਤੋਮਾਣਾ, ਕਕੜੀ ਦੇ ਅੰਡੇ ਵਿੱਚ ਰਲਾ ਕੇ, ਫਰਜਜਾ ਕਰੋ ਹੋਰ 'ਬਾਂਸੇ ਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਤੇ ਪੱਤੇ, ਰੇਸਾਂ ਅੰਜਬਾਰ ਉਬਾਲ ਕੇ ਪੀਓ।

ਸ਼ਾਹਦੀ ਕਮਜੋਰੀ, ਮਨੀ ਦੇ ਘਟ ਜਾਣ, ਰੀਹਦੇ ਘਾਟੇ ਜਾਂ ਰੂਹ ਦੇ ਘਾਟੇ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਫਤ ਦੀ ਕਮਜੋਰੀ:

ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,

ਬਸ ਜੇਕਰ ਗਰਮ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਨੀ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਗਰਮੀ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ ਤਦ ਖੁਲਾਸ ਛੇਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੀ ਪਤਲੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਰਦ ਚੀਜਾਂ ਨਾਲ ਅਰਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਲਾਜ॥ ॥ਮੁਨੀਦ ਹੀ, ਸਕਰ, ਤੁੰਜਬੀਨ ਕਠੇ ਖਾਣਾ। ਹੋਰੁ ॥ਸੀਤ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ। ਹੋਰੁ ॥ਅਜੂਨ ਮੁਕੱਵੀ ਬਾਹ ਖਾਣਾ। ਹੋਰ ॥ਸਰਬਤ ਸੰਦਲ ਪੀਣਾ। ਜੇਕਰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਕਮਜੋਰੀ ਮਨੀ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਸਰਦੀ ਥੋਂ ਹੋਵੇ ਤਦ ਮਨੀ ਗਾਹੜੀ ਤੇ ਗਲੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਚਿਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਲਾਜ ॥ਜੰਜਬੀਲ, ਮੁਰਸੀ, ਮਾਜੂਨ ਫੰਦੀਕੂੰ, ਲਬੂਬ ਕਬੀਰ ਮਾਜੂਨ ਚੀਹ ਖਾਣਾ। ਹੋਰ। ॥ਮੁਫਰੱਹਾਤ ਆਦਵਤੀਆਂ ਖਾਣਾ। ਗਜਾ ਅਧਉਬਾਲਿਆਂ ਆਂਡਾ ਮਖਣਾਂ ਨਾਲ ਖਾਣਾ। ਹੋਰ ॥ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਗੋਸ਼ਤ ਨੇਮੀ ਖਾਣਾ। ਜੇਕਰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਕਮਜੋਰੀ ਦੇਹ ਦੀ ਨਿਰਬਲਤਾਈ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਿਸਿਆਂ ਤੇ ਪੀਲਿਆਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋਣਾ ਦੇਹ ਦਾ ਅਤੇ ਭੁਖ ਘਟੀ ਜਾਣੀ। ਇਲਾਜ ॥ਦੇਹ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦਵਾਵਾਂ ਜਿਹਾ ਕੁ ਲਬੂਬ ਕਬੀਰ, ਮਾਜੂਨ ਸੀਰ ਨੇਜ਼ਿਆ, ਬਦਾਮ, ਪਿਸਤਾ, ਨਿਉਜੇ, ਖੋਪਾ, ਟਿਪੂ

੨੧੬ ਕ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਖਾਓ। ਗਜ਼ਾ ਸਿਘਊ ਤੇ ਦੇਹ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਪੁਲਾ, ਫਿਰਨੀ, ਕ ਤੀਫ਼ ਗੋਸਤ, ਮੁਤਬਖਨ, ਕਬਾਬ, ਸੀਰ, ਖਿੰਜ ਆਦਿਕ। ਵਡੇ ਗੁਣਕਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਰੁਧ ਤੇ ਮਨੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਹਾਕੁ ਸਦਾਬ ਜ਼ੀਰਾ, ਜਵੈਣ, ਅਸਬੰਦ, ਅਰੰਡ ਬੀ, ਫੈਤੀਨਜ, ਮਸਕ, ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਤੇ ਖਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਹਾਕੁ ਕਾਫੂਰ, ਨੀਲੋਫਰ, ਈਸਬਗੋਲ, ਗੁਲਬ, ਧਨੀਆਂ, ਕਾਹੂ, ਅਫੀਮ, ਚੂਕਾ, ਕਾਹਵਾ, ਅਤੇ ਹੁਜ਼ਮੁਸਕ, ਦੇਬੀ ਆਦਿਕ ਥੋਂ ਬਚਾਉ ਕਰੋ।

ਜੇਕਰ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਰਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਬਾਹੁ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਹਵਾਸਾਂ ਦਾ ਵਿਗਾੜ ਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਜਿਹਾਕੁ ਦਵਾਰਲੱਬੀਬ, ਆਦਿਕ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ, ਹੋਰ ਖਮੀਰਾ ਗਾਉਜ਼ਬਾਨ, ਦਵਾਉਲਮਸਕ, ਖਮੀਰਾ ਅਬਰੇਸਮ, ਜੁਵਾਰਸ ਮੁਕਵੀ ਦਿਮਾਗ, ਸਫੂਫ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ, ਵਰਤੋ।

ਜੇਕਰ ਇਹੁ ਰੋਗ ਜਿਗਰ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਥੋਂ ਹੋਵੇ ਤਦ ਭੁਖ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਮਾ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਇਲਾਜ। ਆਲੂਜ਼, ਜਵਾਰਸ, ਦਵਾਉਲ

ਕਰਫਸ ਮਾਜੂਨ ਤਿਲਾ ਆਦਿਕ।
ਜਿਗਰ ਦੀ ਤਾਕਤੀ ਦੀਆਂ ਦਾਰੂ ਵਰਤਨ, ਜਿਗਰ ਦੇ ਰ
ਲ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਇਹੁ ਬੀਮਾਰੀ ਦਿਲ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਥੋਂ ਹੋਵੇ
ਤਦ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਦੀ ਗਰਮੀ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਨਬਜ਼ ਨਬ
ਜ਼ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਇਲਾਜ ਖਮੀਰਾ ਮਰਵਾਰੀ
ਦ ਯਾ ਮੁਫਰਹ ਮੋਤਦਿਲ ਯਾ ਮੁਫਰਹ ਦਿਲ ਕੁਸ਼ਾ, ਜਾਂ
ਖਮੀਰਾ ਗਾਉਜ਼ਬਾਨ, ਅੰਬਰੀਆਂਓ ਅਰੂ ਹੋਰ ਲਿਖੀ
ਆਂ ਦਵਾਵਾਂ ਕਲੀਆਂ ਜਾਂ ਰਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵਰਤੋ।
ਮੁਨਾਸਬ ਤੋਲ ਨਾਲ ਵਰਤੋ। ਜ਼ਰਜੀਰ, ਤੁਖਮ
ਤੁਰਬ, ਹਲੂਦੇਸ਼ੀ, ਅਲਸੀ, ਹਬੁਲਖਿਜ਼ਰ,
ਕਰਫਸ, ਤਿੱਲ, ਹਬੁਲਜ਼ਮਖੁਸ਼ਕਲੀ, ਛੋਲੇ, ਹਰ
ਵਾਂ, ਦਾਰਚੀਨੀ, ਜਾਵਤ੍ਰੀ, ਲਿਉਂਗ, ਹਿਬਸੌਲੋਬਰ, ਪੈ
ਦਰ, ਪਿਸਤਾ, ਕਤੀਰਾਗੋਂਦ, ਅੰਗੂਜ਼ਾ, ਦੋਦੇ ਬਾਗਮ
ਨ, ਕੁਠ, ਨਰਕਚੂਰ, ਸਾਲਬ ਮਿਸਰੀ, ਸਕਾਕ
ਲ ਮਿਸਰੀ, ਜੰਜਬੀਲ, ਜੌਜ਼ ਜਾਨ, ਬੋਜ਼ੀਦਾਨ
ਸੂਰਨਜਾਨ, ਮੁਗਾਸਾਂ ਵਰਲ, ਅਸਕੰਨਕੂਰ, ਕ
ਬੂਤਰ ਤੇ ਕੁਕੜ ਦੇ ਅੰਡੇ, ਚਿੜੀਆਂ, ਤਿੱਤਰ, ਆਰਸੀ
ਬਦਾਮ, ਗੋਂਦ ਦੁਧ, ਨਰਖਯਾ, ਤੁਦਰੀ, ਚੋਬਚੀ
ਨੀ, ਤੁਖਮ ਗਾਜਰ, ਮੂਸਲੀ, ਚਰਬੀ, ਦਵਾ ਕੁਸ਼ੀ
ਰਊਲਮਨੀ, ਲਬੂਬਕਬੀਰ, ਫਲਾਸਫਾ, ਲਬੂਕ

ਜ਼ਾਲੀਨੂਸ, ਦਵਾਹਲੀਸ, ਜਲਵਾਮੁਕੱਦੀ, ਮਾਜੂਨ
ਨਜਾਹ, ਕਨੇਰ ਦਾ ਤੇਲ, ਆਦਿਕ ਇਹੁ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰੋ
ਗੀ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਮੂਜਬ ਵਰਤੋ।

ਅਠਵਾਂ ਧਿਆਉ

ਨੁਕਰਸ (ਗੰਠੀਆ) ਅਰਕੁਲਨਿਸਾ (ਰੀਂਘ
ਣਵਾਉ) ਵਜਾਅਮੁਫਾਸਲ (ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ)
ਹੁਦਬਾ ਆਦਿਕ।

ਇਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਜ਼ਲੇ ਵਾਲਾ ਮੁਆਦ
ਖੂਨੀ ਤੇ ਬਲਗਮੀ ਦਾ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿਗਣਾ ਹੈ ਸੁਫਰਾ
ਵੀ ਘਣਾ ਡਿਗਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੌਦਾਵੀ ਹੋਰ ਭੀ ਘਣਾ।

ਬਸ ਜੇਕਰ ਪੈਰ ਦੇ ਗਿਟੇ ਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਕਰ
ਅੰਗੂਠੇ ਵਿੱਚ ਤਦ ਓਹੁ ਗੰਠੀਆ ਹੈ,

ਜੇਕਰ ਮੁਆਦ ਘਟ ਦੇ ਜੋੜ ਵਿੱਚ ਗੋਡੇ ਥੋਂ ਲੈਕੇ ਅੱਡੀ
ਤੱਕ ਮਾਦੇ ਦੇ ਵਾਧੇ ਘਾਟੇ ਮੂਜਬ ਤਦ ਓਹੁ ਰੀਘਣਵਾ
ਊ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਪਿਠ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਦੇ ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿਗੇ ਤਦ
ਓਹੁ ਹੁਦਬਾ ਹੈ

ਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੋੜ ਵਿੱਚ ਡਿਗੇ ਤਾਂ ਓਹੁ ਜੋੜਾਂ ਦੀ
ਪੀੜ ਹੈ ਬਸ ਹਰੇਕ ਰੋਗ ਜਾਂ ਗਰਮ ਹੋਊਗਿਆ ਸਰਦ

ਪਸ ਜੇ ਗਰਮ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਸਦੀ ਨਿਸਾਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਤੇ ੨੧੫
ਚੀਸਾਂ ਦੀ ਸਿਦਤ, ਪੇਸਾਬ ਦੀ ਲਾਲੀ, ਨਬਜ਼ ਦਾ ਮੁ
ਲੈਂਦ, (ਉਭਿਆ) ਹੋਣਾ, ਜੇ ਸੁਫਰਾਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰੰਗ
ਵਿੱਚ ਪਿਲੱਤਨ, ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹੁ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਠੰਢੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਨਾਲ ਆਰਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਲਾਜ ਪਕੀਫਾਲ ਤੇ ਬਾਸਲੀਕ ਦੀ ਫਸਦ
ਕਰੋ। ਹੋਰ ਕਾਬਲੀ ਹਰੀੜ, ਕਾਲੀ ਹਰੀੜ,
ਸੁਰੰਜਾਂ, ਸਨਾਮਕੀ, ਸਾਹਤਰਾ, ਨਿਆਜਬੋ, ਉਬਾ
ਲਕੇ ਪੀਓ, ਹੋਰ ਮਗਜ਼ਾ ਲਤੀਫ ਖਾਓ, ਮੂੰਹ
ਦਗਾਤ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਖਾਓ। ਮੈਥੁਨ ਨਾ ਕਰੋ
ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਹਲਚਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਵਲ ਮੁਆਦ ਢੁਲਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਠੰਢ ਕਰਕੇ ਏਹੁ ਦ
ਰਦ ਹੋਨ ਉਸਦੀਆਂ ਨਿਸਾਨੀਆਂ ਏਹੁ ਹਨ। ਠੰਢਾਈ
ਸੁਫੈਦੀ, ਢੁਟਕਣੀ ਘਟ, ਪੀੜ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ, ਚੀਸਾਂ
ਦੇ ਤੇਜ਼ ਹੋਣਾ ਪੇਸਾਬ ਦਾ, ਪੀੜ ਦਾ ਜੋੜ ਦੇ ਡੂੰਘਾ ਵਿੱਚ
ਹੋਣਾ, ਅਤੇ ਗਰਮ ਦਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਰਾਮ ਹੋਣਾ।
ਜੇਕਰ ਸੌਦਾਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰੰਗ ਕਮੂਦ ਕਾਲੀ ਭਾਅ ਮਾ
ਰਦਾ ਹੈ। ਖਿੱਚ ਤੇ ਕਰੜਾਈ ਪੀੜ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਉਦੀ,
ਪਰ ਇਹੁ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਲਾਜ,
ਬਲਗਮ ਨੂੰ ਕਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦਵਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹਕਨੇ ਤੇ
ਫਿਰ ਦੋ ਵਾਰੀ ਕੈ ਕਰਾਓ। ਤੋੜ ਹਬ ਅਲਤਮਾਸ

ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਹੁਕਨਾਂ ਵਰਤੇ ਗਜਾਂਤੇਲੀਆਂ ਵਾਘਾਣੀ
ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ ਨਾਲ, ਇਹੁ ਰੋਗ ਬਾਹਲਾ ਉਸਨੂੰ ਹੁ
ਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਖਾਣ ਪੀਣ, ਅਰਾਮ, ਅਤੇ ਮੈਥਨ ਕਰਨ
ਵਿੱਚ ਹਦੋਂ ਵੱਧ ਜਾਂਦੇ ਹੈਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਕੇ ਮੈ
ਥੁਨ ਕਰਨਾ, ਕੁੰਦਸ ਕਾਲੀ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਰਲਾਕੇ ਗਊ
ਦੇ ਦੁਧ ਨਾਲ ਖਾਕੇ ਲੇਟ ਜਾਣਾ। ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਮਗ
ਰ ਰੋਟੀ ਨੈਂ ਤੇਲੇ ਘਿਉ ਨਾਲ ਖਾਓ, ਹੋਰ ਮਾਜੂਨ
ਬਕ ਸਾਸਾ ਖਾਓ, ਹੋਰ "ਮਾਜੂਨ ਫਿਲਾਸਫਾ
ਖਾਓ ਲਾਲ ਰੋਗਨ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰੋ ਹੋਰ "ਮਾਜੂਨ
ਸੂਰਨਜਾਂਨ, ਹਿਬ ਸੂਰਨਜਾਂ, ਮਤਬੂਖ ਸੂਰਨਜਾਂ, ਸ
ਭਨਾਂ ਕੁਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਹੋਰ "ਆਦ
ਮੀ ਦੀ ਹੱਡੀ ਸੜੀ ਹੋਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਨੀ ਹੀ ਸਹਤ
ਰਲਾਕੇ ਖਾਓ, ਹੋਰ "ਅਕਲੀਲਲਮੁਲਕ,
ਹਲੇਲਾ, ਅਲਸੀ, ਕੁੰਦਰ, ਰਾਤੀਨਜ, ਪੀਹਕੇ ਮੋਮ
ਰਲ ਕਰਕੇ ਸੀਤ ਗਨਮ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਹੋਰ "
ਉਬਾਲੀ ਹੋਈ ਮਰਚੀ, ਤੇ ਸਾਬੂਣ ਨਾਲ ਪੀੜ ਦੀ
ਥਾਉਂ ਪੁਰ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਹੋਰ "ਅਰਜੀ ਦੇ ਪਤੇ
ਹਰਿੰਡ ਦੇ ਪਤਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੀਹਕੇ ਲੇਪ ਕ
ਰੋ ਹੋਰ ਏਲੂਆ, ਪੀਲੀ ਹਰੜ, ਸੂਰਨਜਾਂ ਮਿ
ਠੀ, ਹਰੇਕ ਤਿਨ ਮਾਸੇ, ਟਿੱਕੀ ਬਣਾਕੇ ਖਾਓ। ਹੋਰ
"ਅਫੀਮ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਜਵਾਂ ਦਾ ਆਟਾ, ਸੂਰਨਜਾਂਨ

ਮਾਜੂਨ, ਅੰਡੇ ਦੀ ਜ਼ਰਦੀ, ਰੋਗਨ ਗੁਲ ਵਿੱਚ ਰਲਾ ਕੇ, ਥੋੜੀ ਅਫੀਮ ਹੱਲ ਕਰਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ ਹੋਰ ਮਜੂਰਨ ਜਾਂ ਇਕ ਮਾਸ਼ਾ, ਬਦਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਰੀਆਂ, ਰਾਈ ਸਨਾ ਮਕੀ, ਦੋ ਦੋ ਮਾਸ਼ੇ, ਤੁਰਬਦ ਸਫੇਦ, ਸੈਤਰਜ, ਊਦਾਹਿੰਦੀ, ਅਕਰਕਰਾ, ਹਰੇਕ ਅਧਾ ਮਾਸ਼ਾ, ਮਸਤਗੀ ਇਕ ਮਾਸ਼ਾ, ਤਿਨ ਤੋਲੇ ਸਹਤ ਵਿੱਚ ਮਾਜੂਨ ਬਣਾਓ, ਹੋਰ ਜਬਦਾ ਮਰੋਗਨ, ਸ਼ਿਬਰ ਸੁੰਬਲ ਜਾਂ, ਪੀਲੀ ਹਰੜ, ਸਨਾ ਮਕੀ ਮਸਤਗੀ, ਗੋਲੀਆਂ ਬਣਾਕੇ ਸਉਣ ਵੇਲੇ ਸਤ ਮਾਸ਼ੇ ਖਾਓ,

ਨਵਮਾਧਿਆਉ

ਦਵਾਲੀ ਅਤੇ ਦਾਉਲ ਫੀਲ ਦਾ ਵਰਨਨ

ਦਵਾਲੀ ਇਹੁ ਹੈ ਕਿ ਗਲੀਜ਼ ਪੇਚਦਾਰ ਰਗਾਂ ਵਿਸਨ ਲਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਿੰਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸੌਦਾਵੀ ਖੂਨ, ਜਾਂ ਗਲੀਜ ਖੂਨ, ਜਾਂ ਲੇਸਲੀ ਬਲਗਮ ਦੇ ਉੱਤਰਨੇ ਥੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਪਿੰਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਚੌੜੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹੁ ਰੋਗ ਬਾਹਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਦੁਖ ਉਠਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਭਾਰ ਰੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾਕੁ ਪਾਂਧੀਆਂ, ਜਾ ਖੜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਚਿਰ ਤੀਕ ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,

੨੨੨ ਜਾਂ ਸੁਰਬਤ, ਜਿਸਦਾ ਸੁਰਬਤ ਤਿਲੀ ਆਦਿਕ ਕੇਵੇ
ਵਿਚ ਰੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਲਾਜ   ਬਾਸਲੀਕ ਦਾ ਫ
ਸਦ ਕਰੇ, ਫੇਰ ਸੌਦਾਵੀ ਜੁਲਾਬ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਹ
ਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ, ਸ਼ੰਕੇਦਣ ਵਾਲੀਆਂ, ਤੇ ਕ
ਸਜੂ ਦਵਾਵਾਂ ਵਰਤੇ,

ਦਾਉਲਫੀਲ ਇਹੁ ਹੈ ਕਿ ਗਲੀਜ ਸੌਦਾਵੀਆ
ਦੇ ਕਾਰਣ ਪੈਰ ਜਾਂਘੀ ਦੇ ਪੈਰ ਵਾਂਙੂ ਭਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਜਿਸ ਕਰ ਦਵਾਲੀ ਵਿਥਿਆ ਪੁਰ ਇਹੁ ਉਮਸ ਨਾਲੋਂ ਤ੍ਰੇਕੜਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਪਕਿਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਇਸਦਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ
ਹੋਸਕਦਾ ਖਾਸ ਕਰ ਜਦ ਚਿਰਾ ਬੀਤ ਜਾਵੇ।

ਹੋਰ ਲਗਾਤਾਰ ਕੈ ਕਰਾਵੇ ਫੇਰ ਹਿਬ ਸੂਰੰਜਾਨ
ਨਾਲ ਕਬੂ ਦਵੀ ਜੁਲਾਬ ਦਿਓ, ਬਾਜਾ ਲਸਨੀਫ ਦਿਓ
ਤੇ ਗਲੀਜ ਸੌਦਾਵੀ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਬੁਝਾਵੇ, ਹੋਰੂ ਮ
ਮਾਸ਼ਲ ਨਾੜੀ ਦਾ ਫਸਦ ਕਰੇ, ਹੋਰ   ਪਹਿਰਨਬ
ਦੇ ਬੀ, ਤਰਾਮੁਸ, ਨਕਸੂ ਮਰਗੀ, ਹਲਬੇਦਾ ਆਟਾ
ਅੰਗੂਰ ਦੀ ਲਕੜੀ ਦੀ ਸੁਆਹ ਹਰੇਕ ਤਿਨ ਮਾਸੇ,
ਸਿਰਕੇ ਵਿਚ ਪੀਹ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੇ, ਪਰ ਇਹੁ ਲੇਪ ਕੈ
ਆਂ ਕਰਾਕੇ ਪਿਛੋਂ ਕਰਨਾ   ਹੋਰ   ਪੈਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾ
ਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰੇ, ਹੋਰ   ਹਬਿ ਅਫਤੀਮੂੰ, ਮਾਊ
ਲਅਸਲਨ ਦੇ ਨਾਲ ਖਾਵੇ, ਅਤੇ ਕਪੜੇ ਨਾਲ ਬੰਨੇ,
ਕਈ ਦਵਾਲੀ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਫਪ ਦੈਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੂਆ ।

ਦੁਖਾਵਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਫੇਰ ਨਾ ਆਵੇ, ਜੇਹੀ ਦਾਊਣ ਦੇ
ਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗ ਕਟ ਦਿਤੇ ਜਾਣ, ਆਕਲੀ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰ
ਕੇ, ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਇਕ ਹੈ,

ਨਵਮ ਕਾਂਡ

ਦੇਹ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਰੋਗਾਂ ਤੇ ਤਾਪ ਦਾ ਇਲਾਜ.

ਪਹਿਲਾ ਧਿਆਉ

ਸੋਫਾ ਦਾ ਵਰਣਨ।

ਇਹੁ ਇਕ ਜਖਮ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰ ਦੀ ਜਿਲਦ ਵਿੱਚ ਹੁੰ
ਦਾ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਪਹਲ ਮਸਰ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜਿਹੀਆਂ ਫਿੰਸ
ਸੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆ ਹਨ ਫੇਰ ਚਉੜਾ ਜਖਮ ਹੋ ਜਾਂ
ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਪੀਲਾ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ
ਗ ਦੇਹ ਦੇ ਉਪਰ ਫੈਲੇ ਗਲੀਜ਼ ਵਕਤੀ ਆਦਿ ਹੋ ਜੀਵੀ
ਆਂ ਹੋਣ ਥੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਕਾਲੀਜ ਮਆਦ ਤੋਂ ਜਿਲਦ
ਦੇ ਹੇਠ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਤਲਾ ਹੋਇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉ
ਸਦੇ ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖਾਰਸ਼ [illegible] ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
ਇਹੁ ਰੋਗ ਬਾਹਲਾ ਬਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਆਮ ਕਰ ਕੇ
ਜਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੰਗੀ ਮੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ ਦੇ ਅਗਿ

੨੨੫ ਤਾਂ ਰਤੂਬਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ ਕਿ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ
ਰਤੂਬਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਤੂਬਤ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,
ਇਲਾਜ [illegible] ਮਹੁੱਕੂ ਲਾਓ, ਕੀਫਾਲ ਦਾ ਫਸਦ
ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੀਦੇ ਮੁਆਦ ਨੂੰ ਹਰੀੜਾਂ ਤੇ ਅਫਤੀਮੂੰ
ਦੇ ਜੁਸ਼ਾਂਦੇ ਨਾਲ ਪਾਕ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਗਜਾ ਉਹ ਦਿਓ
ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤੇ ਸਾਫ ਖਿਲਤ ਬਣੇ। ਗਲੀਜ਼
ਤੇ ਦੂਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚੋ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ
ਆਂ ਤੇ ਬੇਸੁਆਦ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਰ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰੋ ਕਿ ਬ
ਹੁਤਿਆਂ ਤੇਜ਼ੀ ਤੇ ਉਤਪਤਿ ਹੋਵੇ, ਹੋਰ ਫਿਟਕੀ
ਰੀ ਮਿੱਠੇ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਹਲ ਕਰ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ, ਅਤੇ
ਅਨਾਰਾਂ ਦੇ ਛਿਲਕੇ, ਮਜੂਤਰ, ਮਹਦੀ, ਰੋਗਨ ਸਿਰ
ਕੇ ਵਿੱਚ ਹਲ ਕਰ ਕੇ ਰੋਗੀ ਦੇ ਆਰਿਤ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣ
ਚੰਗਾ [illegible] ਅਤੇ ਕਹਰ ਦਾ ਰੋਟੀ ਤੇ ਥੋੜਾ ਮਾਸ ਜਿਗ
ਰ [illegible] ਰਗੀਜ ਦਾ ਮਾਸ ਆਦਿਕ ਦਿਓ, ਇਹ
ਰੋਗ [illegible] ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇੱਕ ਖ ਸਕਦੀ ਬਿਰਤ
ਹੈ। [illegible] ਰੋਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਉਤੋਂ [illegible]
ਸ [illegible], ਇਸ ਰੋਗ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਿ ਸੌਦ
ਵੀ [illegible] ਭੁਜੀ ਰਤੂ[illegible]ਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜਿਲ
ਦ [illegible] ਕੇ [illegible] ਰਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ
ਇਲਾਜ [illegible] ਖਿਲਤ ਦਾ [illegible] ਲਾਬ [illegible]
ਰੋਗ [illegible] ਨਾਲ ਰੋਗ ਨੂੰ ਤਰ ਕਰੋ

ਅਤੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਰੋਗਨ ਬਨਫ਼ਸ਼ਾਂ, ਗੁਲ, ਤੇ ਬਦਾਮ
ਰੋਗਨ ਲਾਓ, ਹੋਰ ਅਸਿਖ਼ਰ, ਮਸਤਗੀ, ਪੰਜ ਪੰ
ਜ ਤੋਲੇ, ਕਲੀਹਗੀਨ, ਗੁਲ ਸੁਰਖ਼ ਚਾਰ ਚਾਰ ਤੋ
ਲੇ, ਸਕੂਮੁਨੀਆਂ ਤਿਨ ਤੋਲੇ, ਗੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਨੌ
ਮਾਸੇ, ਖਾਊ। ਹੋਰ ਕਾਫ਼ੂਰ, ਤਿਨ ਕੀਰਾਤ, ਜੁ
ਫ਼ਰੇਗੀ, ਗੁਲ ਸੁਰਖ਼, ਅਕਾਕੀਆ ਧੋਤਾ ਹੋਇਆ
ਇੱਕ ਇੱਕ ਦਿਰਮ, ਗੁਲਨਾਰ, ਸਾੜਿਆ ਹੋਇਆ
ਕਾਗਜ਼, ਦੋ ਦੋ ਦਿਰਮ, ਅਫ਼ੀਮ ਦਾਨਾ, ਮੋਮ ਮਿਟੀ,
ਸਤ ਸਤ ਮਾਸੇ, ਰੋਗਨ ਗੁਲ ਛੀ ਤੋਲੇ, ਹੋਰ
ਸਬੂਨ ਤਿਨ ਤੋਲੇ, ਚਿੱਟੀ ਮੋਮ ਸਾਫ਼, ਗਲ, ਛੀ ਛੀ
ਮਾਸਾਂ, ਰੋਗਨ ਗੁਲ, ਮਿਠਾ ਤੇਲ, ਤਿਨ ਤੋਲੇ, ਹੋਰ
ਸਮੁੰਦਰ ਝੱਗ, ਚਿਟਾ ਕਾਗਜ਼, ਹਸਤ ਕਾਠ,
ਤਿਨੇ ਸਾੜ ਕੇ ਪੀਹ ਕੇ ਤੇ ਗੁਲ ਰੋਗਨ ਵਿੱਚ ਹਲ ਕਰਕੇ
ਲੇਪ ਕਰੋ, ਹੋਰ ਕਫ਼ਨ ਦੀ ਮਿਟੀ, ਗਿਲ ਅਰਮਨੀ
ਨੀਲਾ ਥੋਥਾ, ਦੋ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਮੁਰਦਾਸੰਗ, ਕਲਮਿਤ
ਨ, ਹਰੇ ਕਾਗ ਮਾਸੇ, ਮਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਇੱਕ ਤੋਲਾ,
ਕਸ਼ਨੀਜ਼ ਤਿਨ ਮਾਸੇ, ਗੁਲ ਰੋਗਨ ਛੀ ਮਾਸੇ, ਕੌੜਾ
ਤੇਲ ਛੀ ਤੋਲੇ ਪਕਾ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ।

ਦੂਜਾ ਧਿਆਉ।

ਬਹੱਕ (ਮੂੰਹ ਦੇ ਦਿਕ) ਅਤੇ ਜਜ਼ਾਮ, (ਕੋੜ)

ਦਾਵਰਨਨ।

ਥੱਕ ਦੇਹ ਦਾ ਛਿਟਿਆ ਹੋਜਾਣਾ ਸਰਦ ਖ਼ਿਲਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਇਲਾਜ ਪਾਊਸ਼ਾਰਾ, ਤੁਰਬ, ਸਿਕੰ ਜਬੀਨ, ਜੰਤੂਲਬਰੇਬੀ, ਜਾਂ ਸ਼ੋਇਆਂਦੇ ਬੀ, ਬੋਖ਼ਮ ਹਕ, ਲੂਣ ਸਾਦਾ ਨਾਲ ਕੈ ਕਰਾਓ, ਜੇ ਇਸ ਨਾਲ ਗੁਣ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾ ਸਰਬਤ ਲੈਗਾਜਬਾ, ਅਯਾਰਜ ਜਾਂ ਲੋਗੂਸਪੀਓ, ਅਤੇ ਲਬੀਰ ਅਤੇ ਬਲਗਮ ਨੂੰ ਕਟਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗਜਾਵਾਂ ਖਾਓ, ਹੋਰ ਪਾਕਲੈਂਜੀਸਿਰ ਕੇ ਵਿੱਚ ਪੀਹਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ, ਪਰ ਕੇਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਮੂਤਹਰਕ ਸੌਦਾ ਦਾ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਗਾਦੇ ਆਰੰਭੁ ਦੀਆਂ ਨਿਸਾਨੀਆਂ = ਲਾਲ ਰੰਗ ਕਾਲੀ ਭੂਸਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਜਾਂ ਕਮੂਦਤੇ ਲਾਲੀ ਅਖਾਂ ਦੀ, ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਬਦਬੋ, ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਟੁਟਣਾ, ਆਵਾਜ ਦਾ ਬੈਠਣਾ, ਨਹੁੰਦਾ ਪਾਟ ਜਾਣਾ, ਮੂੰਹ ਉਂਗਲੀ ਵਿਗੜਨਾ, ਦਮਾ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨਕਦਾ ਚੌੜਿਆ ਹੋਣਾ, ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਣਾ, ਇਲਾਜ ਪਾਆਰੰਭੁ ਵਿੱਚ ਦਾਜ ਅਕਹਲ, ਅੱਖੇਦੀਆਂ ਰਗਾਂ, ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਰ ਗਾਂਦਾ ਫਸਦ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਗਾਲੀਜ ਖ਼ਿਲਤਾਂ ਤੇ ਸੌਦਾ ਨੂੰ ਕਢਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰੂ ਜੁਲਾਬ ਕਰੋ। ਜਿਵੇਂ ਅਫਤੀਮੂੰ ਦਾ ਕਾੜ੍ਹਾ, ਤੇ ਅਫਤੇਮੂੰ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ, ਅਯਾਰਜ ਲੋਗਾਜਾ, ਅਤੇ

ਤੁਜਾਕਅਫਈ, ਮਨਕਾਫਿਲ ਸੁਰਾਬ ਨਾਲ ਮਾਲਸ਼
ਕਰੋ। ਮਾਸ਼ਾਦੂਧ ਵਿਓਸ, ਰੋਗਨਕਦੂ, ਰੋਗਨਬਨ
ਫਸਾ, ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ, ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਮਾਲਸ਼ ਕਰੋ।
ਅਤੂ ਸਊਫਕਰੋ ਰਾਜਾ ਅਸਫਿਦਬਾਜਾਤ "
ਹੋਰ "ਮਬੂਟੀ ਹਾਥੀਸੁੰਡੀ, ਜੋ ਹਿੰਦ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿ
ਚ ਉਗਦੀ ਹੈ, ਪੰਜਮਾਸ਼ੇ, ਕਾਲੀ ਮਰਚ ਤਿਨ ਦਾਣੇ, ਪੰ
ਜ ਤੋਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੀਹ ਕੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਤੀਕ ਸਤੋਂ ਤਿ
ਨ ਮੁਹੀਨੇ ਤੀਕ ਪੀਓ, ਅਤੇ ਜਦ ਇਸਨੂੰ ਪੀਓ ਤਾਂ ਤਾ
ਜਾ ਗੋਸ਼ਤ ਆਦਿਕੂ ਕੋਈ ਪੰਦ੍ਰਾ ਤੋਲੇ ਤਾਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜ
ਰੂਰ ਖਾਓ, ਅਤੇ ਸੌਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਥੋ
ਥੋੜੋ, ਹੋਰ "ਉਸਤਖੂਦੂਸ, ਸਿਰਦੇ ਪੱਤੇ, ਨਿਮੋਲੀਆਂ
ਪੰਜ ਪੰਜ ਤੋਲੇ, ਕਾਲੀ ਹਰੜ ਤਿਨ ਤੋਲੇ, ਚੋਬਚੀਨੀ ਦੋ
ਤੋਲੇ, ਕਾਲਾ ਨਮਕ ਦੋ ਤੋਲੇ, ਬੇਖਅਹਕ ਛਿਲੀ ਹੋਈ
ਇੱਕ ਤੋਲਾ, ਫਕੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ, ਨੌਮਾਸ਼ੇ, ਸੀ
ਤਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਵਰਤੋ।" ਹੋਰ "ਖੁਕਾਇ
ਨਰਦੇਫਲ ਪੰਜ ਤੋਲੇ, ਬਸਫਾਇਜ ਫਸਤਕੀ, ਹਰੜ,
ਆਉਲੇ, ਜੌਹੂਰ ਧੋਤਾ ਹੋਇਆ, ਸਨਾਮਕੀ, ਹਰੇਕ
ਨੌਮਾਸ਼ੇ, ਬੇਖਅਹਕ ਛੇਮਾਸ਼ੇ, ਨਗੀਦ, ਸ਼ਾਹਤਰੇ ਦੇ
ਬੀ, ਕਾਲੀ ਹਰੜ ਇਕ ੨ ਤੋਲਾ, ਮੁਕਿਲ ਸਾਫ ਕੀਤਾ
ਹੋਇਆ, ਗੁਲਸੁਰਖ, ਲੂਣ, ਛੀਛੀਮਾਸ਼ੇ, ਫਕੀ
ਬਣਾ ਕੇ ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ ਵਿੱਚ ਤਰ ਕਰਕੇ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ

੧੨੮ ਉਲਜਸ਼ਨ ਤੇ ਸਰਬਤ ਨੀਲੋਫਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹਕੀਮ ਦੀ ਕਹੀ ਤੌਲ ਪੁਰ ਵਰਤੋ, ਹੋਰ ਕਾਲੀ ਹਰੜ, ਬਤਾਵਰ ਦਸ ਦਸ ਮਾਸੇ, ਬੇਸ ਸੁਫੇਦ ਢਾਈ ਮਾਸੇ, ਫਕੀਬ ਨਾਕੇ ਗੋਕੇ ਘਿਉ ਵਿੱਚ ਤਰ ਕਰਕੇ ਤਿਉਣੀ ਸਹਤ ਵਿਚ ਮਾਜੂਨ ਬਣਾਓ ਖੁਰਾਕ ਚਾਰ ਤੀ ਤੋਂ ਨੌ ਮਾਸੇ,

ਹੋਰ ,,ਬਕਾਇਨ ਦੀ ਛਿੱਲ, ਮੇਂਹਦੀ, ਟਾਲੀ ਦਾ ਬੂਰ, ਉਬਾਲ ਕੇ ਪੀਓ, ਹੋਰ ,,ਸਾਹਤਰਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਡੰਡੀ, ਨਗੌਰੀ ਵਡੀ ਹਰੜ ਇੱਕ ਇੱਕ ਤੋਲਾ ਕਾੜ੍ਹ ਕੇ ਪੀਓ, ਹੋਰ ,,ਸੁਹਾਗਾ, ਨਿੰਬੂ ਦਾ ਰਸ, ਪੀਹ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰਨਾ ਬਾਹਕ ਨੂੰ ਗੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ,,ਨਿੰਮ ਦੇ ਪਤੇ, ਛਿਲ ਫਲ ਤੇ ਫੁਲ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹ ਬਰਾਬਰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਵਰਤੋ।

ਤੀਸਰਾ ਧਿਆਉ

ਹਕਾ (ਖੁਸ਼ਕੀ ਖੁਰਕ) ਤੇ ਜਰਬਾ (ਤਰ ਖੁਰਕ) ਦਾ ਵਰਣਨ।

ਇਨਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੌਦਾਵੀ ਖੁਸ਼ਕ ਮਾਦਾ, ਅਤੇ ਮਹਤਰਕਾ ਸੁਫਰਾਵੀ, ਆ ਬਲਗਮ, ਆ ਖੂਨੀ ਮਾਦਾ ਰਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਗਲੀਜ ਆ ਪਤਲੀ ਬਲਗਮ [illegible] ਹੈ, ਜਾਂ ਕੇ ਖੂਨ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀਆਂ ਨਸਾਨੀਆਂ

120

ਹੋਰ ਇਲਾਜ ਅਕ੍ਰਹਲ ਨਾੜੀਦਾਫਸਦਕਰੇ,
ਅਤੇ ਰੋਹ ਨੂੰ ਸਿਕੰਜਵੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ, ਵੱਡੀਹਰੜ, ਗੁ
ਲਕੰਦ ਤੇ ਮਸਤਗੀ ਨਾਲ ਦਾ ਕਰੇ, ਗਜਾ, ਕ
ਣਕ ਦੀ ਰੋਟੀ ਤੇ ਥੋੜਾ ਮਾਸ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਪਰੇਰੇ ਤੇ ਕੁਕ
ੜ ਦਾ ਮਾਸ, ਅਤੇ ਇਨਾਂ ਚੀਜਾਂ ਥੋਂ ਬਚੇ: ਗਲੀ ਜੁਖਿ
ਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ, ਦੁਧ, ਖਾਣੀਆਂ
ਤੇ ਤੇਜ ਚੀਜਾਂ, ਮੈਥਨ ਤੇ ਸਰਾਬ, ਹੋਰ ਸਾਤੇ ਹਮਾਮ
ਕਰਨਾ, ਚਾਹੀਏ ਹੋਰ [illegible] ਕੂਲ, ਗੀਧਕ
ਕੁੰਦਰ, ਖਰਜੁਹਰਾ, ਹਿੰਦੀ ਕੁਠ, ਦ ਕਾਂਫਿਦ, ਸਲਾ
ਜਾਸ, ਸ਼ਰਾਬ ਕੂਟਕੇ ਟਕੀ ਸਰਾਬ ਗੁਲਰੋਗਨ
ਤੇ ਸਿਰਕੇ ਵਿਚ ਰਲਾਕੇ ਲੇਪ ਕਰੇ, ਹੋਰ [illegible]
ਰੋਗਨ, ਰੋਗਨ ਚੰਬੇਲੀ ਦਾ, [illegible] ਕੈਤ੍ਰ ਤੇਲ, [illegible]
[illegible] ਰਲਾਕੇ ਲੇਪ ਕਰੇ [illegible]
[illegible] ਨੂੰ ਰੇਪਤੇ, [illegible] ਉਬਾਲਕੇ ਸਿ
[illegible] ਹੋਰ ਮਸਿਦਲ ਨੂੰ [illegible] ਵਿਚ ਹਲਕ
ਕਰਕੇ ਲੇਪ ਕਰੇ, ਹੋਰ [illegible] ਗੱਤਰਾ, ਵਡੀ ਹਰੜ,
ਕਾਬਲੀ ਹਰੜ, ਕਾਲੀ ਹਰੜ, ਸਭੇ ਤੋਲਾ ੧ ਰਾਤ ਨੂੰ
ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ਰਖੇ, ਸਵੇਰੇ ਗੀਉ ਉਬਾਲਕੇ ਮਿਟੀ
ਮਿਸਰੀ ਰਲਾਕੇ ਪੀਵੇ, ਹੋਰ [illegible] ਘੋੜੇ ਦਾ ਨੌਹ ਸਾ
ੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਆਉਲਾ ਸਾੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਇਕ ੨
ਤੋਲਾ, ਕਾਲੀਆਂ ਛੈ ਮਾਸੇ, ਸੁਹਾਗਾ ਤਿੰਨ ਮਾਸੇ, ਬਰੀ

 ਕ ਕਰਕੇ ਗੋਕੇ ਘਿਉ ਵਿਚ ਰਲਾਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ, ,,
ਹੋਰ ਗੰਧਕ, ਚੂਕ, ਮੁਰਦਾਸੰਗ, ਸੁਹਾਗਾ, ਕ
ਬਨੀਲ, ਚਿਟੀਰਲ, ਸਬੁਜਮਾਨੀ, ਮਨਸਲ ਛੇ ਛੇ
ਮਾਸ਼ੇ, ਨੀਲਾਥੋਥਾ, ਕਾਲੇ ਤੇਲ ਵਿਚ ਹਲ ਕਰਕੇ, ਲੇ
ਪ ਕਰੋ, ਹੋਰ ਗੇਰੀ ਇਕ ਤੋਲਾ, ਕਾਫੂਰ, ਕੇਸੂ
ਦੋ ਦੋ ਮਾਸ਼ੇ, ਬਾਦਾਮ ਰੋਗਨ, ਦੋ ਤੋਲੇ, ਸਿੱਠਕੇ ਵਿਚ
ਹਲ ਕਰਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਹੋਰ ਕਮੀਲਾ, ਮੁਰ
ਦਾਸੰਗ, ਚਾਰ ਚਾਰ ਤੋਲੇ, ਨੀਲਾਥੋਥਾ, ਤ੍ਰੀਨ ਆਇ
ਕ ਤੋਲਾ, ਚਿਟੀ ਕਥ ਸਤ ਮਾਸ਼ੇ, ਮੈਂਹਦੀ ਨਉ ਮਾਸ਼ੇ,
ਪਾਨ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖਰਲ ਕਰਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ,

ਚਉਥਾ ਧਿਆਉ।

ਸਰੀ (ਪਿਤੀ ਫੋੜੇ) ਆਦਿਕ ਰੋਗਾਂ (

ਦਾ ਵਰਨਨ।

ਸਰੀ ਅਰਥਾਤ ਪਿਤੀ ਫੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਛੋਟੇ
ਕੋਈ ਵਡੇ, ਚੌੜੇ, ਇਨਾਂ ਨਾਲ ਤੇਜ਼ ਖੁਰਕ ਤੇ ਬੇਚੈ
ਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਰਜ਼ ਖੂਨ ਦੇ ਗਰਮੀ ਦੇ ਕਾਰ
ਣ ਅਚਾਨਕ ਇਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬਾਰੀ ਬਲ
ਗਮ ਦੇ ਰਤੂਬਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਇਲਾਜ ਗੰਧੀ ਭੀਰ ਗਲੂਰ ਕਾਕਾਣਨਾ, ਪਾਣੀ

ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਹਿਰਮ, ਤੁੰਜਬੀਨ, ਸੀਰਖਿਸ਼ਤ, ਤਿਨਤਿ
ਨਤੋਲੇ, ਮਿਟੀਖੰਡ, ਦਸ ਹਿਰਮ ਪੀਓ, ਹੋਰ ॥੬
ਸਤ ਤੇ ਕਾਹੂ ਗੁਲਸੁਰਖ, ਬਨਫਸ਼ਾ, ਨੀਲੋਫਰ,
ਭਿਗੋਏ ਹੋਏ ਜੌਂ ਦਰੜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਸਾਓ ਹੋਰ ॥ਜਵਾਂ
ਦਾ ਆਟਾ ਤੇ ਗੁਲਰੋਗਨ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰੋ ਹੋਰ ॥ਅਤਰੀ
ਸ, ਫਫਾ, ਅਤੇ ਸਕਮੂਨੀਆਂ ਨਾਲ ਤਬੀਅਤ ਨਰਮ
ਮ ਕਰੋ ਹੋਰ ॥ਗੁਲਰੋਗਨ, ਅਰਕਗੁਲਾਬ, ਖੂ
ਸ਼ਾ ਸਿਰਕਾ ਰਲਾ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ, ਹੋਰ ॥ਸੌਂਫ, ਮੁ
ਲਠੀ, ਇਕ ਇਕ ਤੋਲਾ, ਮਿਟੀਖੰਡ ਤਿਨ ਤੋਲੇ ਭੁਖਾ
ਲ ਕੇ ਸਕੰਜਬੀਨ ਸਹਤ ਦੀ ਰਲਾ ਕੇ ਪੀਓ ਬਲਗ
ਮੀ ਨੂੰ ਵਡਾ ਗੁਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ॥ਹਰਨ ਦੇ ਕ
ਹਨੇ ਤੇ ਸਾਫ ਤੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਦੇਹ ਸਾਫ ਕਰੋ, ਹੋਰ ॥
ਜਵਾਂ ਦਾ ਆਟਾ ਭੁਜਿਆ ਹੋਇਆ, ਪਾਣੀ ਕਿਰਫਸ,
ਸਿਰਕਾ ਰਲਾ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ, ਬਲਗਮੀ ਨੂੰ ਵਡਾ ਗੁਣ
ਕਰੂ। ਹਸਫ ॥ਅਲਾਮਤ ਸੌਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
ਕੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਫਿਮਣੀਆਂ ਬਾਜਰੇ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜਿਡੀਆਂ
ਵਡੀ ਖਰਕ ਵਾਲੀਆਂ, ਸਾਰੀ ਜਿਲਦ ਪਰ ਫੈਲੀਆਂ
ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਖਾਰੇ ਮਾਦੇ ਦਾ ਵਧਣਾ
ਤੇ ਮੈਲ ਆਦਿਕ ਅਤੇ ਘਟ ਨਾਉਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ
ਨ ਕਰਨ ਥੋਂ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਮੈਲ ਜਮ ਕੇ ਮੁਸਾਮਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕ
ਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪਤਲੀ ਰਤੂਬਤ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ

ਹੈ ਬਹੁਤਾ ਇਹੁ ਰੋਗ ਉਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਖੂਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਬਹੁਤ ਆਉਣ ਅਤੇ ਗਰਮ ਹਵਾ ਕਰਕੇ।

ਇਲਾਜ ਸੁਫਰਾ ਦਾ ਜੁਲਾਬ ਕਰੇ, ਠੰਢੀ ਥਾਂ ਵਿਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪਿਤਪਾਪੜਾ ਖਰਬੂਜ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਿਰੀਆਂ ਗੁਲਾਬ ਵਿਚ ਪੀਹ ਕੇ ਮਲੋ। ਹੋਰ ‘ਜਵਾਂ ਦੇ ਆਟੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਲੋਦੇ ਆਟੇ ਨਾਲ ਹਮਾਮ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਮਲੋ। ਹੋਰ " ਮਾਜੂ, ਜ਼ਹਰ ਦੋਸ਼, ਜਵਾਂ ਦਾ ਆਟਾ, ਗੁਲੇ ਰੋਗਨ ਗੁਲਾਬ ਵਿਚ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਹੋਰ ‘ਗੇਰੂ, ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ ਸ਼ਾਹਤਰਾ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪੀਹ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਹੋਰ " ਮਸਰਾਂ ਦਾ ਆਟਾ, ਅਨਾਰ ਦੀ ਛਿਲ, ਜਵਾਂ ਦਾ ਆਟਾ ਬਾਰੀਕ ਪੀਹ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ।

ਪੰਜਵਾਂ ਧਿਆਉ

ਹਸਬਾ (‘ਜਦਰੀ (ਮਾਤਾ) ਸੌਲੂਣ (ਮੌਕੇ)

ਦਾ ਵਰਨਣ।

ਇਹ ਇਕ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰ ਬਾਜਰੇ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜੇਹੀਆਂ ਫਿਮਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਚਉੜੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿਲਦ ਦੇ ਉਤੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਿਲਦ ਥੋ ਹਸਬੇ ਦੇ ਉਲਟ ਵਧਦੀਆਂ ਨਹੀਂ।

ਇਲਾਜ ‘ਆਬੁਲਸ਼ਈਰ, ਚਿੱਟੀ ਖੰਡ ਜਾਂ ਅ

ਨਾਰ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ ਜਾਂ ਸਤੂ ਜਵਾਂ ਦੇ, ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਵਰਤੋ। ਹੋਰ ॥ਤਬੀਆਤ ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਤਬਾਸ਼ੀਰ, ਚੂਕਦੇਸ਼ੀ, ਮਾਉਲਸ਼ਈਰ ਨਾਲ ਜਾਅਰਕ ਮਕੋ ਤੇ ਛਿਟੀ ਖੰਡ ਨਾਲ ਖਾਓ। ਹੋਰ ॥ਸ਼ਰਬਤ ਨੀਲੋਫਰ, ਉਨਾਬ ਪੀਓ, ਹੋਰ ॥ਅਰਕਬਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜਮੋਦ ਦਾ ਸੀਰਾ ਕਢਕੇ ਚਿੱਟੀ ਖੰਡ ਹਲ ਕਰਕੇ ਪੀਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਖਾਸਕਰ ਹੁਸਬੇ ਨੂੰ ਵਡਾ ਗੁਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ॥ਸਰਬਤ ਅੰਜਬਾਰ, ਸਰਬਤ ਹਬੇਲਾਸ, ਪੀਓ। ਅਰੂ ਸੋਲੂਲ ਇਹੁ ਰੋਗ, ਸਖਤ ਫੋੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮਥੇ ਪੁਰ ਹੋਂਦਾ ਵੀ ਜਾਂ ਬਲਗਮੀ ਖਿਲਤ ਥੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਲਾਜ ॥ਅਫਤੀਮੂੰ ਦਾ ਕਾਹੜਾ, ਸਰਬਤ ਲੋਗ ਜਾਯਾ, ਜਾਂ ਅਯਾਰਜ, ਫੂਕਸ ਪੀਓ ਅਤੇ ਜੀਗਾਲੀ ਮਲਮ ਲਾਓ, ਹੋਰ ॥ਬੀਕਵੀ ਦੀ ਮੇਙਣ, ਅੰਜੀਰ ਦੇ ਸਿਰਕੇ ਵਿਚ ਪੀਹ ਕੇ ਉਤੇ ਲਓ। ਹੋਰ ॥ਕਲੌਂਜੀ, ਲੂਣ, ਸੁਹਾਗਾ, ਸਿਰਕੇ ਵਿਚ ਹਲ ਕਰਕੇ ਲਾਓ।

ਛੀਵਾਂ ਧਿਆਉ।

ਸੋਜਾਂ ਦਾ ਵਰਨਨ।

ਜੇਕਰ ਸੋਜ ਤਣੀਆਂ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਅਰੂ ਅੰਗ ਦੇ ਕੋ

ਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਆਰਿਬੂ ਵਿੱਚ ਰਫਾਆਤ ਜਿਹਾਕੁ ਗੇ
ਰੀ, ਅਕਾਕੀਆ, ਦੋਵੇਂ ਸੰਦਲ, ਫੁਫਲ, ਗੁਲ ਸੁਰਖ
ਜਵਾਂ ਦਾ ਆਟਾ, ਮਕੋਦੇਬੀ, ਧਨੀਆਂ, ਮਾਮੀਸਾ, ਆ
ਦਿਕ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਸੋਜ ਦੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਇ
ਨਾਂ ਦਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਥੋੜੀ ੨ ਹਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦਵਾ
ਵਾਂ ਜਿਹਾਕੁ ਬਾਬੂਨਾ, ਅਕਲੀਲਉਲਮਲਕ, ਅਤ
ਮੀਦੇਬੀ, ਹਲਬਾ, ਬਨਫਸਾਂ, ਖ਼ਾਕਸ਼ੇਦਾ ਆਟਾ, ਆ
ਦ ਰਲਾਉਂਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਸੋਜ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰੀਆਂ ਹੱਲ ਕਰ
ਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦਵਾਵਾਂ ਜਿਹਾਕੁ ਅਲਸੀ, ਰੋਸੌਂਤ, ਅ
ਕਲੀਲਉਲਮਲਕ, ਹਲਬਾ, ਬਾਬੂਨਾ ਆਦਿਕ ਦਵ
ਰਤੋ ਅਤੇ ਸੋਜ ਜਾਂ ਖੂਨੀ, ਜਾਂ ਸਫਰਾਵੀ, ਜਾਂ ਸੌਦਾ
ਵੀ ਜਾਂ ਬਲਗਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਖੂਨੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਤਪਸ਼
ਅਰੁ ਗਰਮੀ ਦਾ ਵਾਧਾ, ਰੰਗ ਦੀ ਲਾਲੀ, ਚੀਸਾਂ ਤੇ ਖਿ
ਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਫਰਾਵੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਪ
ਸ਼ ਤੇ ਦਾਹ ਅਰੁ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ ਪੀਲਾ ਹੋਣਾ ਅਰੁ
ਗਰਮੀ ਲਗਣੀ, ਇਲਾਜ ਦੂਹਾਂ ਦਾ। ॥
ਫਸਦ ਕਰੋ, ਹਰੜਾਂ ਦਾ ਕਾੜ੍ਹਾ, ਅਤ ਖੁਸ਼ਫ ਦਵਾਕਨਾ
ਲ ਦਸਤ ਕਰਾਓ, ਅਤੇ ਸੋਜ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਪੁਰ ਠੰਢੀਆਂ
ਦਵਾਵਾਂ ਜਿਹਾਕੁ ਗੇਰੀ, ਚਿਟਾ ਤੇ ਲਾਲ ਸੰਦਲ, ਤੇ
ਈਸਬਗੋਲ ਦਾ ਲੁਆਬ, ਕਦੂ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਬਰਫ
ਤੁਲਹਮਕਾ ਆਦਿਕ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਸਰਦ

ਉਸਾਰੇ ਦਾ ਕਮਜ਼ੋ ਅਰ ਬਗਣ ਵਿੱਚ ਸਰਦ ਫਰਕੇ ਉਤੇ
ਰਖੋ। ਸੌਦਾਵੀ ਦੀ ਨਿਸਾਨੀ ਸਖਤੀ ਹਿਦ੍ਮਾ
ਲੂਮ ਹੋਣੀ, ਵੇਰ ਵੇਰ ਗੌਣਾ ਦਾ ਖ੍ਯਾਲ ਹੋਣਾ, ਅਤੇ ਰੋਗੂ ਸੌ
ਦਾ ਦੀਆਂ ਨਿਸਾਨੀਆਂ ਇਲਾਜ ਸੌਦਾ ਵੇਖੀ
ਦਬੋੜੇ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰੋ, ਬਲਿਗਮੀ ਰੋਗ ਵਿਕੀ
ਚਿਟੀ, ਤੇਜ਼, ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਰਦੀ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਪੇਸ਼ਾਬ
ਚਿਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਲਾਜ ਸਖਿਆਰ ਮੈਬਰਦੀ
ਆਂ ਗੋਲੀਆਂ, ਅਜਾਰਜ, ਤੇ ਮਾਜੂਨਾ। ਮਾਜੂਨ
ਖਾਨ ਮਕੀ ਨਾਲ ਬਲਗਮ ਦਾ ਜੁਲਾਬ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਗ
ਲੀਜ ਬਲਗਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗਜਾਵਾਂ ਜਿਹਾ
ਕੁ ਦੁਧ ਆਦਿਕ ਥੀਂ ਬਚੋ। ਰੋਗੂ ਸੋਜਾਂ ਦਾ ਮਾਦਾ
ਕਦੀ ਇਕਾ ਇਕਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਦੀ ਮਿਸ਼੍ਰਤ ਅਰਥਾਤ
ਰਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਜੇਕਰ ਮਾਦਾ ਅਰੂਸ਼ੂਰ ਰਲਿਆ
ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਹੁਮਾਰਾ ਕੋਰ ਆਖਦੇ ਸ, ਜੇਕਰ ਮਾਦਾ ਸਫ਼ਰ
ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਕਰੇ ਤਦ ਸ਼ਹੂਮਾਰ ਫਲਗਮੂਨੀ, ਜੇ ਖੂਨ ਦਾ
ਲਬ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਸਨੂੰ ਫਲਗਮੂਨੀ ਜਮਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਜੇਕਰ ਬਲਗਮੀ ਸੋਜ ਅੰਗਾ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੇ ਤਦ ਵਰਮ
ਰਖੁ ਜੇ ਹੋਵੇ ਤਦ ਸੁਲਾਨੀ ਨਾ ਆਖਦੇ ਹਨ
ਸੌਦਾਵੀ ਸੋਜ ਜਾਂ ਮਦਾਖਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਗੈਰ ਮਦਾਖ
ਲ ਸੋਜ ਮਦਾਖਲੀ ਮਦਾਖਲ ਜੋ ਨਰਕਦੀ ਪੀੜ ਅਤੇ
ਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਅੰਗ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੰਦੀ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਸਰਤਾਨ

ਰੈਹੰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਜੰਧੀਕ ਹੋਵੇ ਤਦ ਮਲ੍ਹਮ ਅਤੇ ਗੈਰ ਮਨਾਸਬ ਲੇਪ ਜੋ ਅੰਗਾਂਦੇ ਬਾਹਰ ਹੋਣੀ ਹੋਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਦਾ ਕੈਹੰਦੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗਾਂਢਾ।

ਸਤਵਾਂ ਧਿਆਉ

ਸਰਤਾਨ ਤੇ ਖਨਾਜ਼ੀਰ ਦਾ ਵਰਨਣ।

ਸਰਤਾਨ ਇਕ ਖਰਾਬ ਸੋਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਾਦਾ ਸੌਦਾਵੀ ਜਾਂ ਸੁਫਰਾਵੀ ਮੁਤਹਰਕ ਤੋਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਲੇ ਬਦਾਮ ਜਾਂ ਛੋਲੇ ਵਾਂਙੂ ਨਿਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਹੌਲੀ੨ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਕਦੀ ਕੁਰਮੂਜ ਜਿਡੀ ਹੋਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਦੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਸਾਵੀਆਂ, ਤੇ ਲਾਲ, ਅਤੇ ਖੁਰਦਰਾ ਪੀੜ ਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸੋਜ ਮੰਮੇਆਂ ਵਿਚ ਨਰਮ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਲਾਜ ਜੇ ਰੋਗੀ ਦੀ ਤਕਤ ਮੁਨਾਸਬ ਅਕਹਲ ਨਾੜ ਦਾ ਫਸਦ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਅਫਤੀਮੂਨ ਆਦਿਕ ਜੁਲਾਬ ਨਾਲ ਦਸਤ ਕਰਾਓ, ਅਤੇ ਗਾਮ੍ਹ ਦਵਾਂ ਸੌਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਵਾਲੀਆਂ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਮਸਰ, ਬੈਂਗਣ, ਕਰੀਰ, ਪਨੀਰ, ਆਦਿਕ ਛੋਡੋ ਅਤੇ ਗਾਂ ਦੇ ਮਾਸ ਤੇ ਅਤੇ ਜ਼ਰੀਪਰ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਚੂਰੇ ਤੇ ਜਵਾਂ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਕਰੋ।

ਕਾਸਨੀ, ਮਕੋਏ ਆਦ, ਤੇ ਬਦਾਮ ਵਿਚ ਹਲ ਕਰਕੇ

ਲੇਪ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਆਰਿਕ੍ਰ ਵਿੱਚੋਂ ਰਵਾਂਦਿਆਂ ਤ ਲਾਉ
।ਅਨੁਜੀਰ ਇਹੁ ਸੋਜ ਨਾਮ ਗੋਸਤ ਸੀਗ
ਕੁ ਸਿੱਚੀ ਤੇ ਪਟ੍ਹ ਪੁਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਰਣ ਬਦਹਜਮੀ
ਅਰੁ ਭੁਖ ਮਾਹੈ। ਇਲਾਜ ਗਰਾਜਾ ਲਤੀਫ ਤੇ
ਘਟਖਾਓ, ਖਾਸਕਰ ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਛਡ ਦਿਓ, ਅ
ਤੇ ਪੀਲਾ ਭ੍ਰੀ ਘਟਾਓ, ਫੇਰ ਹਿਬ ਅਯਾਰਜ, ਕੈਕਾ
ਮਾਆਦਿਕ ਨਾਲ ਬਲਗਮੀ ਖਿਲਤ ਕਢੋ। ਅਤੇ
ਮਾਜੂਨਾ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਕੂਵਤ ਦੇਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ
ਆਂ ਦਿਓ, ਅਤੇ ਸੋਜ ਪੁਰ ਹਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦਵਾਂ
ਵਾ ਜਿਹਾ ਕੁ ਰਾਈ, ਐਟਿਗਨ ਦੇਸ਼ੀ, ਸਮੁੰਦਰ ਝੂੰਗ
ਜਰਾਵੰਦ, ਗੁਗਲ, ਉਸਕ, ਜੈਤੂਨ ਦਾ ਤੇਲ, ਮੋਮ
ਕਾਲੀ ਖੰਡ, ਸੁਦਤ, ਕਰਨਬ ਦੇ ਬੀ, ਕਿਬਰ, ਸਾਹ
ਤ, ਬਰੇਦਾ ਪੇਸਾਬ, ਜਵਾਂ ਦਾ ਆਟਾ, ਬਾਕਲਾ ਆਦਿ
ਕ, ਥੋ ਮੁਨਾਸਬ ਜਾਣਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਸੌਦਾ
ਤੇ ਬਲਗਮ, ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਥੋਂ ਬਚ
ਨਾ। ਹੋਰ ।ਤ੍ਰਖਮੁਖਤਮੀ, ਅਕਲੀਲਉਲ
ਮਲਕ, ਖੁਰਸਿਆਊਸਾ, ਮੁਰਦਾਸੰਗ, ਸਰੰਗ,
ਸੌਫ਼, ਅਰਬੀ ਗੂੰਦ, ਹਲਬਾ, ਗੁਗਲ, ਕਬੂਤਰ
ਦੀ ਮੈਲੂਣ, ਏਲੂਆ, ਬਰਾਬਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੀਹਕੇ
ਲੇਪ ਕਰੋ ਸੋਜ ਨੂੰ ਪਕਾਉਣ ਲਈ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ।
ਹੋਰ ।ਸਾਬਣ ਤਾਰਮਾਸੇ, ਸੁਹਾਗਾ ਦਸ ਮਾਸੇ

ਲੇਪ ਕਰਨਾ ਸੋਜ ਨੂੰ ਚੀਰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਜਹਿਲ
ਖੋਰੇਖੀ, ਰਾਲੋਂ ਬਰਾਬਰ ਪੀਹ ਕੇ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਹੋਰੁ
ਮਖਤਮੀ ਦੇ ਪਤ੍ਰ ਅਰਕ ਗੁਲਾਬ ਵਿੱਚ ਪਕਾ ਕੇ ਲਾ
ਓ। ਹੋਰ ਜਮਾਲਗੋਟਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਰਹਮ ਉ
ਸਕ ਜਾਂਦਾ।

ਅਠਵਾਂ ਧਿਆਉ

ਤਪਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ।

ਤਪ ਗਰੀਬਾ ਗਰਮੀ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਰੂਹ ਅਤੇ ਸਰਾਈਨਾ ਦਵਾਰਾ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਵਿਚ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਹੀ ਤੇ ਜੀਵਕ੍ਰ ਅਤੇ ਨਫਸਾਨੀ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਤਪ ਦੋ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਇਕ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਦਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਦਾ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਦੇ ਨੂੰ ਨੇਤ੍ਰਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਬਾਉਹ ਹੈ, ਅਤੇ ਰੂਹ ਇਕ ਲਤੀਫ ਬੁਖਾਰੀ ਤੁਰਤ ਤ੍ਰਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਪ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਤੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਇਹੁ ਤ੍ਰਪਤਿਨ ਦਿਨ ਤਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹੁ ਬਹੁਤੁ ਘਟ ਹੈ। ਜਿਤਦਾ ਮਤਿਨ ਤਰਾਂ ਦਾ ਹੈ ਬਮੂਜਬ ਰੂਹਦੀਆਂ ਤਿਨਾਂ ਕੁਤਾਦੇ। ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਦਾ ਤਪ ਦੋ ਪਰ

ਕਾਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਮਾਦੀ ਕਿ ਜਿਸਦੀ ਬਾਉ ਕੋਈ
ਖਿਲਤ ਹੋਵੇ। ਦੂਜੇ ਗੈਰਮਾਦੀ ਜਿਸਨੂੰ ਵੈਦ
ਕੈਹਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਅਸਲੀ ਅੰਗਾਂ ਖਾਸਕਰ ਦਿਲ ਨੂੰ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਦੀ ਦੋ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਦਾ
ਜਾਂ ਨਾੜਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਊ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਹੋਊ। ਜਿਹਾਕੁਸਿ
ਗਰ, ਤੈਦਾ, ਫਿਰੰਗ, ਮੋਦਾ, ਵਿਆਧੀ,
ਬਸ ਜਿਸ ਤਪਦਾ ਮਾਦਾ ਨਾੜਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਉਹੁ ਚਾਰ
ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਖੂਨੀ, ਦੂਜੇ ਸਫਰਾਵੀ,
ਤੀਜੇ ਬਲਗਮੀ, ਚੌਥੇ ਸਉਦਾਵੀ।
ਅਰੁ ਜਿਸਦਾ ਮਾਦਾ ਨਾੜਾਂ ਥੀਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਉਹੁ ਤ੍ਰਿਸਤ
ਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਫਰਾਵੀ, ਬਲਗਮੀ, ਸੌਦਾਵੀ,
ਅਰੁ ਇਹੁ ਤਾਪ ਖੂਨੀ ਨਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕੇ ਲਹੂ ਨਾੜਾਂ
ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀ ਹੁੰਦਾ।
ਜਾਣਲੈਣਾ ਕਿ ਨਿਤਦਾ ਤਾਪ ਤਿਨ ਭਾਂਤ ਦਾ ਹੈ।
ਇਕ ਉਹੁ ਕਿ ਬਹੁਤਾ ਧੁਪੇ ਫਿਰਿਆਂ ਹੋਵੇ।
ਦੂਜੇ ਗਰਮ ਭੋਜਨ ਖਾਦਿਆ ਹੋਵੇ।
ਤੀਜੇ ਗੁਸੇ, ਪੈਂਡੇ ਦੀ ਥਕਾਵਟ, ਬਹੁਤ ਖੁਸੀ,
ਫਕਰ, ਪੀੜ, ਭੁਖ ਆਦਕੋ ਹੋਵੇ। ਇਲਾਜ। ਜਿਸ
ਕੁਭਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਰਣ ਦੇ ਉਲਟ ਨਾਲ ਕਰੇ। ਠੰ
ਢੇ ਸਰਬਤ ਤੇ ਹੁਸ਼ਦਿਲ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੇਵਣ ਵਾਲੇ ਜਿਹਾ
ਕੁ ਸਰਬਤ ਗਾਉਜਬਾਨ, ਸਰਬਤ ਅਨਾਰ, ਸਰਬਤ ਸੀ

ਚੰਦਨ, ਤੁਖਮ ਕੱਦੂ ਦਾ ਮਗਜ਼, ਇਮਲੀ, ਆਲੂ ਬੁਖਾਰਾ ਆਦਿਕ ਸ਼ਰਬਤ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕਰਕੇ ਪੀਓ। ਤਪ ਦੇ ਲਾਹਿਆਂ ਨਰਮ ਹਮਾਮ ਜਾਂ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ। ਸਿਰ ਪੁਰ ਰੋਗਨ ਬਨਫਸ਼ਾਂ, ਰੋਗਨ ਨੀਲੋਫਰ, ਆਦਿਕ ਮਲੋ। ਅਤੇ ਇਕ ਦੇ ਦਿਨ ਗਜ਼ਾ ਲਤੀਫ ਕਰੋ।

ਖੂਨੀ ਜਾਂ ਦਮਵੀ ਤਪ ਦੇ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਜੋ ਖੂਨ ਦੀ ਸੜਾਂਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇ ਇਸਦਾ ਨਾਉਂ ਮੁਤਬਕਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਗਲ ਨਾਲੀ ਨੂੰ ਸੈਨੂਖਸ ਕੈਂਹਦੇ ਹਨ।

ਫੇਰ ਮੁਤਬਕਾ ਤਿਨ ਤਰਾਂ ਦਾ ਹੈ ਇਕ ਇਹ ਜੋ ਬੁਖਾਰ ਅੰਤ ਤਕ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਰਹੇ ਇਸਨੂੰ ਮੁਸਾਵੀ (ਬਰਾਬਰ) ਆਖਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਇਹ ਜੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਸੜਾਂਦ ਉਸ ਵਿਚ ਵਧ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇ ਇਸਨੂੰ ਮੁਤਜ਼ਾਇਦ (ਵਧਣੇਵਾਲਾ) ਕੈਂਹਦੇ ਹਨ।

ਤੀਜੇ ਇਹ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਵਧ ਹੋਵੇ ਫੇਰ ਘਟਦਾ ਜਾਵੇ ਇਸਨੂੰ ਮੁਤਨਾਕਸ (ਘਟਣੇਵਾਲਾ) ਸਦਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸੜਾਂਦ ਨਾਲੋਂ ਖਲ ਵਧੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਇਹ ਹੈਨ। ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਦੇਹ ਦਾ ਲਾਲ ਹੋਣਾ, ਨੇਤ੍ਰ ਵਿਚ ਤੀਗੋਰੇ

ਬੇਰੋਨੀ, ਸੁਲਤੇ ਗਾਜ਼ੀਜੂ ਪੋਸਤ, ਸ਼ਲਿਧੀ, ਕਾਨ
ਲੀ, ਤੇ ਪੁਰੀ ਨਬਾਤ ਦੀ, ਮਿਠਾਈ, ਕੀਸ਼ਤਾਦੇਰ ਦੇ
ਪਸੀਨਾ ਨਾ ਰੋਕਣਾ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਲੇਣਾ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਅਸ
ਤਪ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦਸ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਦੂਧ ਮੁਤਾਬਕ
ਨਾਲੋ ਘਟ ਪਰ ਵਧੇ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਲਾਜ   ਜਦ ਅਕਾਰਣ ਜਾਂ ਖ਼ਾਸਕਰ ਵਾਇ
ਤਨਾਂ ਦਸਦਕੇ ਵਿਕਾਸ਼ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਟਿਆਨ
ਰ, ਆਲੂ ਬੁਖਾਰਾ, ਉਨਾਬ, ਅੰਗੂਰ ਨਾਲ ਰੋਗ ਘੁਰ
ਦੀ।   ਜੇ ਤਬੀਅਤ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ - ਆ
ਲੂਬੁਖਾਰਾ, ਉਨਾਬ, ਇਮਲੀ, ਖੰਡ ਰਲਾਕੇ ਪੀਓ
ਗਾਜਾਂ   ਮੂੰਗੀ ਦਾ ਮੁਸਵਰ, ਕਦੂ, ਸ਼ਰਾਅਰੋਗ
ਨ, ਨਾਲ ਖੁਆਓ।   ਜੇਕਰ ਰੋਗ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਕੀ ਤਰੀ
ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਅਸਲ ਜੇ ਸਿਰਕੇ, ਅਨਾਰ,
ਆਲੂਬੁਖਾਰਾ, ਇਮਲੀ, ਅਤੇ ਅੰਗੂਰ, ਵਿਚ ਸ਼ਕ
ਅਰਗਾਨ ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਿਆ ਹੋਵੇ ਦਿਓ।

ਹੋਰ   ਉਨਾਬ, ਲਸੂੜੀਆਂ, ਸਨਾਇਆਂ ਦੇ ਤੁਕ
ਨੀਲੋਫਰ, ਅਰਕ ਆਨ ਬਖ਼ਸ਼ਮਾਲਤਸ਼ ਵਿਚ ਉਬ
ਲਕੇ ਮਿਸ਼ਰੀ ਮਿਲਾਕੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਤੋਲੇ ਖਮੀਰਾ
ਬੂਨਫਸ਼ਾਂ, ਪਾਕੇ ਪਿਲੋ ਪੀਓ।

ਹੋਰ   ਸ਼ਉਨਾਬ, ਸ਼ਾਹਤਰੇ ਦੀ, ਬੀਜਿਆਂ ਵੇਲੀ, ਸ
ਹਤਰਾ, ਨੀਲੋਫਰ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਭਗਾਕੇ ਮਿਸ਼ਰੀ ਮਿ

ਸਰੀ ਪਾਕੇ ਪੀਣਾ। ਹੋਰ ਅਰਕ ਸਤ ਤਖ਼ਸ਼ਾ
ਸੀਰ, ਸਰਬਤ ਨੀਲੋਫ਼ਰ ਨਾਲ ਖਾਵੇ। ਹੋਰ ਅ
ਤਈਅਤ ਨੂੰ ਖਿਆਰਸੰਬਰ, ਅਨਬਉਲ ਸਾਲ
ਬ, ਇਮਲੀ, ਸਿਰਖਿਸ਼ਤ, ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਨਰਮ
ਕਰੇ। ਗਸ਼ਾ ਕੁਲੀਆ ਖਿਊ ਬੇਖ਼ਿਨ, ਤੈਸ
ਰੇਤਾਂ, ਕਸ਼ੀਤਾਂ ਆਸ ਜੋ ਖਿਤਨੀ ਆਦਿਕ,
ਸੁਫਰਾਵੀ ਤਪ ਭੀ ਦੋ ਤਰਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਹ ਕਿ
ਸਫਰਾਵੀ ਮਾਦਾ ਦਿਲ ਦੇ ਕੋਲ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਬਲ ਮੁਹਰਕਾ ਆਖਦੇ ਹਨ।
ਇਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ - ਤੇਹ, ਬੇਚੈਨੀ, ਜੀਭ ਤੇ ਕੋਰਾ ਦਾਖ
ਲਿਆਂ ਹੋਣਾ, ਨੀਂਦਰ ਨਾ ਆਉਣੀ, ਸੋਜ਼ ਪੀੜ, ਖ਼ਫ਼
ਸ, ਤੇ ਅਖਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਲਗ ਜਾਣਾ, ਇਲਾਜ।
ਹੋਰ ਫਸਦ ਤੇ ਰੋਗੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਮੂਜਬ ਜੁਲਾਬ ਕਰੋ।
ਅਰਕ ਆਲੂ ਬੁਖਾਰਾ, ਇਮਲੀ, ਸੀਰਖਿਸ਼ਤ, ਕੈਸ
ਨੀਜ, ਅਨਾਰਦਾਣਾ, ਸਰਬਤ ਦੀਨਾਰ, ਸਰਕੰਜ
ਬੀਨ, ਅਰਕ ਗੁਲਾਬ, ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਦਸਤ ਕਰਾ
ਓ। ਰੁਹ ਸਫਰਾ ਤੋਂ ਸਰਦ ਹੋਰ ਸਾਰਖਾਓ। ਮਾਊਲ
ਸਈਰ, ਸੂਜਨ ਤੜਕੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਖਾਵੇ, ਅ
ਤੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਬਰਫ਼ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣਾ, ਤਰਬੂ
ਜ਼ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਤੇ ਸਰਬਤ ਅਨਾਰ, ਅਤੇ ਸੁਤ ਖਰਾ ਸ
ਸਤ ਦੀਆਂ ਜਿਗਰ ਨੂੰ ਸਰਬਤ ਅਨਾਰ, ਅੰਗੂਰ ਖ਼ਸ਼ਤੀ

127

ਸ, ਅੰਗੂਰ ਆਦਿਕ ਦਿਓ। ਗਜ਼ਾ – ਖੱਟੇ ਮੁਜਦ
ਰੇ ਜਿਹਾ ਕਿ ਖਟਾਆਸ, ਜੌਂ, ਇਮਲੀ, ਅਨਾਰ, ਅਲੂ
ਜਿਹਾ ਕੱਦੂ, ਧਨੀਆਂ, ਪਾਲਕ ਆਦਿਕ।
ਇਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਇਹ ਕਿ ਮਾਦਾ ਨਾੜਾਂ ਥੋਂ ਬਾਹਰ
ਸੜੰਦੇ। ਇਹੁ ਤਪਥ੍ਰੀ ਹੋ ਤੁਰਦਾ ਹੈ।
ਇਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਲਗਮ ਨਾ ਰਲੀ ਹੋਵੇ
ਇਹੁ ਤਾਪ ਇਕ ਦਿਨ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇ
ਸਦੀ ਇਹ ਕਿ ਬਹੁਤੀ ਤੇਹ ਨਹੀ ਲਗਦੀ। ਬਾਕੀ
ਆਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਗ਼ਬ ਲਾਜ਼ਮਾ ਵਰਗੀ
ਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਉਬਾਸੀਆਂ ਥੋੜੇ ਪਾਲੇ ਤੇ ਕੰਬ
ਣੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਗ਼ਬ ਦਾਇਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
ਦੂਜੇ ਗੈਰ ਖ਼ਾਲਸ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਲਗਮ ਰਲੀ
ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਸਫਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀ
ਆਂ ਉਹ ਖੱਟੇ ਥੋਂ ਵਧੀਕ ਹਨ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਨਾਲੋਂ
ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਕੜਾ ਘੱਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਲਾ ਤੇ ਕੰਬ
ਣੀ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਲਾਜ – ਜੇ ਖੂਨ
ਬਹੁਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਸਦ ਕਰੋ। ਅਰ ਦੌਰੇ ਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਸਿਕੰਜਬੀਨ, ਤੇ ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਕੈ ਕਰੋ। ਅਰ ਤਾਪ
ਦੇ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਇਮਲੀ, ਮਗ਼ਜ਼ ਫਲੂਸ, ਹਰੀੜ, ਸ
ਬਤ ਵਣਫ, ਫੇਰ ਚਾਸ਼ੀ ਦਿਆ ਸਿਕੰਜਬੀਨ, ਦੀਆ
ਦਿਆ ਨਾਲ ਦਸਤ ਕਰਾਓ। ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਸਦੇਲੇਆ

ਉਲ ਮਸ਼ੀਰ ਆਖਾਂਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹੀਨ ਲਤੀਫ਼, ਸ
ਫ਼ਰ, ਵੱਡੇ ਮਾਰਨਵਾਲੀ, ਤੇ ਤਪਨ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ।
।ਉਸਾਰਾ, ਗਾਫ਼ਸ ਛੀ ਮਾਸੇ, ਤਬਾਸ਼ੀਰ ਦਸ ਮਾ
ਸੇ, ਮੁਸ਼ਕ ਉਲ ਤੀਬ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਗੁਲ ਸੁਰਖ ਪੰਜ ਮਾਸੇ
ਸ਼ਰੀਕ ਕਰਕੇ ਅਨਾਰ ਉਲ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅਰਕ ਵਿੱਚ
ਟਿਕੀਆਂ ਬਣਾਵਾਂਗਾ। ਅਰੂ ਕਬਤ ਮੁਸਬ ਆਖਾਂਗਾ।
ਹੋਰ ।ਸਤ ਗਲੋ ਤੋਲਾ, ਤਬਾਸ਼ੀਰ ਕਸ ਮਾਸੇ,
ਫੁਦਾਲਾਚੀ ਦਾਣਾ ਪੰਜ ਮਾਸੇ, ਗੁਲ ਸੁਰਖ ਤਿਨ ਮਾ
ਸੇ, ਚਿੱਟੀ ਮਿਸਰੀ ਦੋ ਤੋਲੇ ਫੱਕੀ ਬਣਾਵੇ ਆਖਾਂ।
ਹੋਰੂ ।ਸਬੂਨੀਆਂ ਅਧਾ ਦਾਂਗ, ਮੁਲੱਠੀ
ਦਾ ਸਤ, ਲਾਲ ਖੰਡ ਅਧਾ ੧ ਦਿਰਮ, ਚਿੱਟੀ ਤੁਰਸ਼
ਦ, ਇੱਕ ਦਿਰਮ, ਗੁਲ ਬਨਫ਼ਸ਼ਾਂ ਦੋ ਦਿਰਮ, ਕੁਟ ਛਾ
ਣ ਕੇ ਟਿਕੀਆਂ ਬਣਾਵਾਂ। ਹੋਰ ।ਖੀਰਿਆਂ ਦੇ ਬੀ
ਮਗ਼ਜ਼ ਕਦੂ, ਕੁਲਫ਼ਾ ਤਿਨ ਤਿਨ ਮਾਸੇ, ਚਿਟਾ ਸੰਦਲ
ਛੇ ਮਾਸੇ, ਮੁਲੱਠੀ, ਗੁਲ ਸੁਰਖ, ਤਬਾਸ਼ੀਰ, ਲਾਚੀ
ਦਾਣਾ ਇਕ ਇਕ, ਦੋ ਦੋ ਮਾਸੇ, ਬੀਹਦਾਣੇ ਦੇ ਲੁਆਬ ਵਿ
ਚ ਟਿਕੀਆਂ ਬਣਾਵਾਂ।
ਸ਼ਕਰਗ਼ੀ ਤਪਸ਼ ਦੀ ਦੇ ਅਰਕਾਣ ਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਨਾੜਾਂ
ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੂਜ਼ਾ ਆਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾੜਾਂ ਦੇ ਹਿਲਣੇ ਦਾਲ
ਭੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰੋਹ
ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਮੂੰਹ ਰੰਗ ਰੋਗਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਿੱਲੀ ਹੋਂਦੀ

ਹੈ। ਮੂੰਹ ਦਾ, ਨਬਜ਼ ਜਲਦੀ, ਤੇ ਦਸਤ ਵੱਧ ਇਹ ਤਪਦਿ
ਕ ਦਰਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਸਰਕਾ ਰੋਗੀ
ਖਾਣ ਦੇ ਅਗਲੋਂ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਨ
ਬਜ਼ ਮਲ ਬਦੇ ਦੋ ਖੁਸ਼ਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਲਸਰਕਾ ਵਿੱਚ
ਨਹੀਂ, ਇਲਾਜ ।ਜੇ ਭੁਖ ਬਹੁਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਵਾਸ
ਦ ਕਰੋ ਸਲਾ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕਾਹੜੇ ਨਾਲ ਬਦਨ ਨੂੰ ਬ
ਲਗਾਮਥੀ ਸਾਫ ਕਰੋ। ਗਾਜਾ ਮਾਊਲਸਈਰ ਖਾ
ਓ। ਹੋਰ ਇਲਾਜ ਦੋਹਾਂ ਭ੍ਰਾਤਾਂ ਦਾ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਕੱਠਾ
ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ।

ਬਲਗਮੀ ਤਾਪ ਜੋ ਨਾੜਾਂ ਥੀ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਰੋਜ ਚ
ੜਦਾ ਹੈ ਚੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਪਾਲਾ।
ਅਤੇ ਫੇਰ ਦਾ ਧਾਣਾ, ਸੁਸਤੀ ਹੋਣੀ, ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ
ਲਸਰਕਾ ਵਰਗੀਆਂ ਹਨ। ਇਲਾਜ।

ਮੂਲੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਸ਼ਹੁਦੀ ਸਿਕੰਜਬੀ ਨਾਲ ਕੈ ਕਰਾਕੇ
ਮੇਦੇ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਲਤੀਫ ਜੁਲਾਬ ਬਲਗ
ਮ ਦੇ ਦੇਵੋ ਗੁਲਕੰਦ ਆਦਿ ਸਦਾ ਸਫੈਦ ਸਾਫ ਸਾਦੀ
ਸਿਕੰਜਬੀਨ, ਦਸ ਦਿਰਮ ਪੀਓ। ਜਦ ਨੁਜਜ਼ ਹੋ ਜਾ
ਵੇ ਤਦ ਬਲਗਮ ਨੂੰ ਕਢਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਤੇ
ਕਾਹੜਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁਲਾਬ ਕਰੋ।

ਸੌਦਾਵੀ ਤਾਪ ਦਾ ਮਾਦਾ ਬੀ ਜਾਂ ਨਾੜਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਬਾ
ਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਰਬਾ ਸਦਦੇ